

יזדנשם

גיליון 70, קיץ תשע"ג, 2013

"שואה"

תערוכת הקבע החדשה
באושוויץ-בירקנאו נפתחה (עמ' 2-3)

חדש בביתן לתערוכות

"שומר אחי אנוכי"

50 שנות הוקרה לחסידי אומות העולם

(עמ' 12-13)

תוכן עניינים

"שואה": תערוכת הקבע החדשה
באושוויץ-בירקנאו נפתחה ■ 2-3

חינוך ■ 4-7

"בין האתמול למחר" ■ 4

כנס המורים הארצי החמישי ביד ושם

חדש בבית הספר הווירטואלי ■ 5

קורס מקוון: הוראת השואה בבתי הספר היסודיים
ובחטיבות הביניים

"בשביל הזיכרון" החדש מצוין חמש שנים ■ 5

התכנית "כעוף החול" ■ 5

פעילים יהודים צעירים במסע בעקבות
העולם היהודי והשואה

פרסי יד ושם למפעלים חינוכיים תשע"ג ■ 6

המנהל החדש של בית הספר הבין-לאומי
להוראת השואה ■ 6

זרקור על הבוגרים ■ 7

גרטרוד הוהנדר, אוסטריה

"נודרים לעמוד לעד על המשמר" ■ 8-9

הביקור של הנשיא ברק אובמה ביד ושם

יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ג ■ 10-11

חדש בביתן לתערוכות: "שומר אחי אנוכי" ■ 12-13

50 שנות הוקרה לחסידי אומות העולם

"מצאנו את הפתק שלך" ■ 14

מכתב מסתורי הוליד איחוד משפחות
בפעם הראשונה מאז השואה

"חופשה קצרה בבית" ■ 15

המניעים להשתתפות ברצח העם היהודי

חדשות ■ 16-20

ידידים ברחבי העולם ■ 21-23

פרסומים חדשים של המכון הבין-לאומי

לחקר השואה ■ 24

"שואה"

לאה גולדשטיין

■ ב-13 ביוני נערך טקס פתיחת תערוכת הקבע החדשה "שואה" בבלוק 27 במוזאון אושוויץ-בירקנאו בפולין. טקס הפתיחה נערך במעמד ראש הממשלה בנימין נתניהו, שר החינוך הרב שי פירון, השר לענייני אסטרטגיה ומודיעין ד"ר יובל שטייניץ, שרת התרבות והספורט לימור ליבנת, השר לאזרחים ותיקים אורי אורבך, שר המדע, הטכנולוגיה והחלל יעקב פרי, שר התרבות של פולין בוגדן זדרויבסקי, יושב ראש הסוכנות היהודית נתן שרנסקי, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו שאצר את התערוכה, יושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו ומנהל מוזאון אושוויץ-בירקנאו ד"ר פיוטר ציונינסקי.

את התערוכה החדשה תכנן, בנה ואצר יד ושם על פי החלטת ממשלת ישראל שהתקבלה בעקבות ביקורו של ראש הממשלה אריאל שרון בבלוק 27 בשנת 2005. שרון חשב שראוי להקים תערוכה חדשה במקום התערוכה היהודית שהוקמה בתקופת השלטון הקומוניסטי בפולין; התערוכה הוזנחה והתיישנה, ורוב המבקרים באושוויץ-בירקנאו פסחו עליה. האחריות על עיצוב התערוכה הוטלה על יד ושם, במימון ממשלת ישראל ובסיוע ועידת התביעות. בתהליכי פיתוח התפיסה העיצובית השתתפו אוצרים, היסטוריונים, אנשי הגות, אמנים, במאים ומעצבים.

"לנוכח מקומה של התערוכה במחנה אושוויץ בקרבת השרידים של תאי הגזים והמשרפות בבירקנאו, חשנו חובה לספר את הסיפור המקיף של השואה כולה", אמר אבנר שלו. "סברנו שלא נוכל לקיים בבלוק זה תערוכה היסטורית על תולדות השואה אלא שכאן יש לפתח יצירה שמדברת בשפה אחרת. מיקום ייחודי זה מאפשר ליצור מרחב המציע למבקרים ממד אחר של זיכרון – ממד רוחני, תרבותי וערכי שבו יבקרו מבוגרים וצעירים, יהודים ושאינם יהודים, בני אומות שונות מכל רחבי תבל. בתערוכה החדשה התצוגה נטועה בבסיס היסטורי-עובדתי אך ממריאה ממנו אל מחוזות הרגש והנפש האנושית. בתערוכה הזאת ביקשנו להציג היגדים מתומצתים ובהירים. שאפנו לטוות ולשזור יחד חוטים של זיכרון, והם הנארגים יחדיו על מנת ליצור מכלול חווייתי שלם".

באורחי הכבוד בטקס הפתיחה היו ניצולי שואה ונכבדים מהארץ ומחו"ל. ניצול מחנה אושוויץ ונשיא אגודת ידידי יד ושם בצ'ילה דוד פורשטיין אמר קדיש. שר החינוך הרב שי פירון קרא פרקי תהלים, והחזן הראשי של צה"ל סא"ל שי אברמסון שר את תפילת "אל מלא רחמים", לעילוי נשמות הקרבנות.

לאחר שקבע את המזוזה בכניסה לבלוק, ציין יושב ראש מועצת יד ושם וניצול השואה הרב ישראל

■ בשער: ראש הממשלה בנימין נתניהו מתבונן ב"ספר השמות" שמוצג בתערוכת הקבע החדשה "שואה" במוזאון אושוויץ-בירקנאו.

כתב העת מתפרסם בסיוע קבוצת עזריאלי.

ISSN 0793-6974

©אפשר לצטט תוך ציון המקור.

רשות הזיכרון – יד ושם
נתמכת בפעולותיה על ידי

משרד החינוך

וועידת התביעות

תערוכת הקבע החדשה באושוויץ-בירקנאו נפתחה

■ ראש הממשלה ושרי ממשלת ישראל, שר התרבות של פולין, יושב ראש הנהלת יד ושם ואוצר התערוכה, יושב ראש מועצת יד ושם, יושב ראש הסוכנות היהודית ומנהל מוזאון אושוויץ-בירקנאו מתבוננים בעדויות של ניצולי שואה בתערוכה החדשה. באדיבות פאבל סאוויקי, מוזאון אושוויץ-בירקנאו.

התערוכה המקוונת

■ בתערוכה מקוונת חדשה באתר יד ושם (www.yadvashem.org) מגוון מידע ותצלומים מרשימים של תערוכת הקבע החדשה "שואה" שבמוזאון אושוויץ-בירקנאו, והיא מציגה את הדילמות של האוצרים והמעצבים של התערוכה ואת הטקסטים המיוחדים שכתבו יושב ראש הוועדה המייעצת

הבין-לאומית וניצול השואה פרופ' אלי יזל והסופר דויד גרוסמן. עוד בתערוכה המקוונת סקירה חזותית ואינפורמטיבית מקיפה של התצוגות הייחודיות בתערוכת הקבע.

ביערות ובעיירות, בכפרים ובבורות, בהם גם יהודית הון, אחות התאומה היפהפייה של חמי ז"ל שמואל בן ארצי (שמואל הון), שהייתה בשנות ה-20 לחייה. שם ראיתי את שמה. יש מכחישי שואה – שיבואו לביתן 27 ויקראו שם אחר שם."

השר זדרייבסקי נשא דברים בשם ממשלת פולין ובדבריו פנה אל אבנר שלו ואמר: "הבניין מאחורינו הוא צנוע מאוד [...] להנציח בו את זכרם של יותר ממיליון ילדים שנרצחו בשואה – נראה שזו משימה בלתי אפשרית. [היה אפשר לחשוב כי] הדבר ידרוש חללים ענקיים וכמות רבה של פעילויות. אך הדבר הושג. השגת כל כך הרבה [...] יצרת חלל לכל המפגשים החשובים הללו."

מנהל מוזאון אושוויץ-בירקנאו ד"ר פיוטר ציונינסקי הדגיש בדבריו כיצד תערוכת הקבע החדשה בבולק 27 נבנתה תוך התכתבות עם התצוגה המרכזית של מוזאון אושוויץ-בירקנאו: "המטרה המשותפת של המוזאון באושוויץ ויד ושם הייתה ליצור מרחב לתובנה שיאפשר לדורות של מבקרים להבין את ממדי ההרס שהתרחש בחרבי אירופה תחת שלטונה של גרמניה הנאצית."

לתיאור מקיף של התערוכה החדשה "שואה" ראו את הגיליון המיוחד המצורף לגיליון זה.

■ ניצול השואה דוד פירשטיין אומר קדיש מחוץ לבולק 27

מאיר לאו כי על פי התורה, היהודים מצווים להתקין מזוזה על דלתותיהם ועל שערי בתיהם, אבל, הוא אמר, "זה לא הבית שלי [...] זו הפעם הראשונה שמגיעים לאושוויץ לא רק להתאחד עם העבר, אלא גם להסיק מסקנות לעתיד [...] התערוכה הזאת צריכה להיות אבן פינה בחינוך של הדורות הבאים."

בנאומו תיאר ראש הממשלה בנימין נתניהו את חוביית המפגש האישי שלו עם "ספר השמות" המונומנטלי של קרבנות שואה שנוצר במיוחד לתערוכה החדשה: "נגעתי בשמות, שמות של מיליוני יהודים. לא כולם הגיעו הנה. מיליון וחצי נהרגו

"בין האתמול למחר"

כנס המורים הארצי החמישי ביד ושם

יעל ריצ'לר פרידמן

אנשי רוח, אמנים, חוקרים ואנשי חינוך, והם הציגו את נקודת המבט הייחודית שלהם באשר לשאלות אלו ואת הכיוונים שמתוות הדיסציפלינות שהן עיקר עיסוקם. בפאנל המומחים הציג חוקר האמנות ד"ר גדעון עפרת את השאלות שמציבות יצירות אמנות עכשוויות, והרב וחוקר התלמוד דוד הלבני קרא והזהיר כי "אין חשיבות יותר גדולה מאשר לדעת מה היה. אך באופן נפשי אל תשאירו את ההיסטוריה להיסטוריונים. על כל אחד להרגיש כאילו הוא יצא [...]". הוגה הדעות וההיסטוריון מוקי צור אמר לקהל המורים ואנשי החינוך: "האנשים שנספו שם חלמו עלינו, ציפו מאתנו [...] לא תמיד עושים מה שמצפים מאתנו, אך יש לקחת את זה בחשבון [...]."

בפתיחת כנס המורים הארצי, בשורה הראשונה, מימין לשמאל: מנכ"לית יד ושם דורית נובק, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, הרב מנחם הכהן מוועידת התביעות, מנהל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ד"ר אייל קמינקא והסופר אהרן אפלפלד

שר החינוך הרב שי פירון נושא דברים בכנס.

צריך ללמוד את הצו של יצחק קצנלסון: 'להיות מפקחי עיניים ואוהבים את העולם'. את הכנס חתמה שולמית אימבר, המנהלת הפדגוגית של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה, בהרצאה על המחנכים היהודים בשואה ותוך דיון בדילמות שהיו נתונים בהן, נתנה למחנכים של היום חומרים למחשבה בהמשך העשייה שלהם.

"המורים שהשתתפו בכנס הגיעו ממגוון רחב מאוד של תחומי דעת, אך המשותף לכולם הוא תחושת השליחות והצורך לבחון את הדרכים שבהן מעצבים את העיסוק החינוכי בנושא המורכב של השואה", אמרה שרית הוך-מרקוביץ, מנהלת המגמה להכשרת מורים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה. "בתגובותיהם הנרגשות הם הביעו את ההתפעלות מרמת ההרצאות והסדנאות שבעת ובעונה אחת יצרו תחושה של התרוממות רוח וחשיבה מעמיקה, אך גם היה בהן חומר רב שמתאים לעבודה היום-יומית שלהם בשדה החינוכי".

הכנס התקיים בשיתוף משרד החינוך וארגון המורים ובתרומת הנדיבה של קרן משפחת אדלסון. קרן עזריאלי וועידת התביעות.

הכותבת היא ראש המדור לפיתוח חומרי למידה במגמה להכשרת מורים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

במילותיה של האישה הצעירה אתי הילסהום שנרצחה באושוויץ. וכך כתבה כשהייתה אסירה בווסטרבורק בהולנד: "וכל זה הוא חלק מהחיים, והחיים יפים, וגם חוסר המשמעות שבהם הוא רב משמעות". את המושב חתם שר החינוך הרב שי פירון וקרא להעביר את המוקד של הלימוד על אודות השואה לשאלה של המחויבות של העם היהודי למושג האדם ול"חביב אדם שנברא בצלם". בעבר, סיפר השר, שאל את סבתו על הקשיים בתקופת השואה, "ואילו היום אני מדבר עם סבתא על תיקון עולם – מהות החיים וערכם".

באותו יום כונסו מפגשים בקבוצות קטנות עם 24 ניצולי שואה, והם דיברו על שאלות אלו מנקודת מבטם ומתוך סיפור חייהם. לאחר מכן נערכו עשרות סדנאות חינוכיות שהקנו כלים ועקרונות המאפשרים להעביר מסרים אלו אל השדה החינוכי ואל הכיתות. את הסדנאות בחרו מאות המורים עוד בטרם נפתח הכנס במערכת אינטרנטית שאפשרה להם לקרוא תקצירים על עיקריה של כל סדנה וסדנה.

בערב התכנסו המשתתפים לפתיחה הרשמית של הכנס: מנכ"לית יד ושם דורית נובק נשאה דברים וציטטה משיריו של המשורר אברהם סוצקובר, ומנכ"ל עיריית ירושלים יוסי היימן נשא דברים מרגשים על אביו ניצול השואה. עוד נשא דברים ד"ר אייל קמינקא. הערב הסתיים במופע מרגש של הזמר דודו פישר בשירים שתאמו את הזמן ואת המקום, ובהם **שמע ישראל**, מחרוזת שירים על ירושלים וידישע מאמע.

היום השני של הכנס הוקדש לתפקידם של אנשי החינוך: מה צריכות להיות השאלות המרכזיות שינחו את העיסוק החינוכי בנושא השואה? כיצד עלינו להתחבר לאותה מורשת שנטוטה טרם השואה אך היה לה מקום לא מבוטל גם בתוך השבר הגדול? ברב שיח זה השתתפו

"נחוץ תהליך של הוראת השואה במערכת החינוך הישראלית, יש צורך בתכנית לימודים מובנית ומתפתחת בנושא. יש בסיס לכך, אך הדבר אינו מתבטא באופן מובהק ואפקטיבי דיו בבתי הספר". כך אמר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו בפתיחת כנס המורים הארצי החמישי שערך בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם בתחילת חודש יולי, ובכך סימן למערכת החינוך יעד ומטרה שיש לחתור למימושה. בטקס גם הוכרז על הקמת קתדרת לילי ספרא להוראת השואה; ד"ר אייל קמינקא, המנהל החדש של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה, הוא הראשון שיעמוד בראש הקתדרה החדשה.

כ-1,200 מורים ואנשי חינוך מכל רחבי הארץ התכנסו בימיה הראשונים של חופשת הקיץ והקדישו את זמנם לכנס הארצי שכותרתו "בין האתמול למחר – מורשת ותרבות בשואה ובעקבותיה". את היום הראשון פתח הסופר וניצול השואה אהרן אפלפלד בשאלה נוקבת ובתשובה שיש בה מתווה חשוב למורים ולמחנכים: "מה ומי עיצב את דרכי בחיים? אורח מחשבתי בשנות המלחמה יש לו חלק גדול בנפשי [...] ברגעי התימהון שפקדו אותי ביער התחברתי למה שראו עיני ומעבר לזה [...] זה החזיר אותי לרגע אל הוריי, הדודים והסבים – עולם האור. מה שחוויתי עד גיל שמונה וחצי הוא עולמי האמתי – רגעים אלו היו המגן שלי".

המפגש המרכזי של הכנס עסק במטען הרוחני והתרבותי שנשא עמו היהודים בשנים שקדמו לשואה, תוך בחינת התייחסותם אל אותו מטען רב גוני ועמוק בתקופת השבר עצמו: האם שאבו ממנו כוחות? האם שאלו עליו? האם ניסחו מחדש את מושגי היסוד שלו? בחלק השני של המפגש הוקרן מיצג משמעותי – "העבר מדבר אלינו היום" – ובו הובאו דבריהם של אנשים שכתבו על שאלות אלו בזמן השואה עצמה, והוא נחתם

חדש בבית הספר הווירטואלי ד"ר נעמה שי"ק

קורס מקוון: הוראת השואה בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים

רבות ויוצרת חוויית למידה מקוונת ואינטראקטיבית מגוונת. לפיכך יש בקורסים משימות מחקר מקוונות, פורומים מובנים לדינונים, יישומי סרטוני וידאו, תצלומים ומקורות ארכיוניים, ובכוחם ליצור קהילת מחקר משותפת. למורים בישראל, הקורס מוכר ל-30 נקודות גמול השתלמות שעות וכיתה.

הקורס המקוון החדש פותח בתמיכתה הנדיבה של קרן הצדקה קנדי ליי.

הכותבת היא מנהלת מגמת התקשוב בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

השיעורים מציגים ומנתחים ספרים ועזרי הוראה שבת הספר פיתח והשתמש בהם בהוראת השואה לתלמידים צעירים יותר. כל שיעור בוחן את אחד מעזרי ההוראה ומסביר את הרציונל העומד מאחורי הפיתוח הפדגוגי ואת השימוש בו, את הנושאים שהוא מאפשר להציג וכמובן הצעות שונות לשימוש מעשי בכיתה הלימוד. השיעורים מלווים במגוון רחב של אמצעי מדיה: הרצאות בווידיאו, תצלומים, יצירות אמנות, מקורות ארכיוניים, חומר מחקרי ועוד. כמו כן יש בהם מטלות בית ופורומים לדיון מקוון. הקורס נמצא ב"מודל" – מערכת ניהול למידה פופולרית המשמשת אוניברסיטאות ומערכות חינוך

■ **קורס מקוון המיועד למורים של תלמידי בתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים, בפעם הראשונה בשפה האנגלית, מציג את הפילוסופיה החינוכית של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.** את הקורס פיתחה המנהלת הפדגוגית של בית הספר שולמית אימבר. שבעת השיעורים המרכיבים את הקורס מציגים בבהירות ובתמציתיות את השיטה הייחודית של יד ושם להוראת השואה לבני הגילים הצעירים. כמו התכניות החינוכיות האחרות של בית הספר, העובדות ההיסטוריות מהוות את הבסיס ללמידה. וכך, אף שהתכנית פדגוגית מטבעה, משתתפיה לומדים את הרקע ההיסטורי הבסיסי של הנושא שעל הפרק.

"בשביל הזיכרון" החדש מציין חמש שנים ד"ר אסף ידידיה

המפורסמת ביותר מתקופת השואה – הילד המרים את ידיו לאות כניעה במהלך דיכוי המרד – ועוד. הגיליון שיצא לאור בחודש נובמבר 2012 עסק בפליטים יהודים בתקופת השואה בפריסה גאוגרפית רחבה: הפליטים בצרפת בשנות ה-30 ודילמת ההגירה של הממשלה, הפליטים בהונגריה בשנים 1933-1944, הפליטים מגרמניה שהגיעו לשנחאי בסוף שנות ה-30, הפליטים מפולין ששהו בברית המועצות בזמן המלחמה וניתוח של תצלומי פליטים בפולין.

כתב העת "בשביל הזיכרון" יוצא לאור בתמיכתם הנדיבה של בני הזוג דנה ויסי הולנדר.

הכותב הוא מרכז המערכת של בשביל הזיכרון.

מבט היוצרות תמונה רחבה ומורכבת של הנושא. עוד מתפרסמים בכתב העת הצעות למערכי שיעור במדור "בשביל הזיכרון", מקורות ייחודיים ולא מוכרים וסקירה של ספרים חדשים.

■ **בשביל הזיכרון** יוצא לאור כשלוש פעמים בשנה, במסגרת המגמה להכשרת מורים של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה, ועורכו הוא פרופ' גיא מירון. גיליון כתב העת שיצא לאור במרץ 2013 הוקדש לציון 70 שנה למרד גטו ורשה. נושאי המאמרים: מרד הבונקרים הנשכח, תפקידה של המשטרה הגרמנית בחיסול הגטו, השיח הציבורי הישראלי על המרד מהפרספקטיבה של המגדר, סיפורה של התמונה

■ **לקראת כנס המורים הארצי "בין האתמול למחר" בחודש יולי יצא לאור הגיליון ה-15 של כתב העת "בשביל הזיכרון".** מאמרי הגיליון עניינם עיצוב דמותו של העבר היהודי בפולין בשנות ה-30, הפולמוס על העבר היהודי שהיה בפרוץ ערב מלחמת העולם השנייה, לקח השואה בעיני הציונים האמריקניים וגיבוש הזיכרון החזותי של השואה בקולנוע הפופולרי.

הוצאתו לאור של גיליון זה של **בשביל הזיכרון** במתכונתו החדשה מציינת חמש שנות פעילות. כתב העת מיועד בראש ובראשונה למורים המלמדים במערכת החינוך, וכן לסטודנטים ולשוחרי דעת אחרים. כל גיליון מיוחד לנושא אחר, ומוציגים בו מגוון נקודות

התכנית "כעוף החול":

פעילים יהודים צעירים במסע בעקבות העולם היהודי והשואה מאשה פולק-רוזנברג

■ **צעירים פעילים** דוברי רוסית בסיוור בבית הקברות היהודי בלובלין

וברשתות חברתיות, בהנחה ובשיקום אתרי זיכרון, במחקר ובהוראה.

לפרויקט החדשני, בתמיכתן של קרן ג'נסיס וועידת התביעות, שותפים בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם, הסוכנות היהודית לישראל, הג'וינט חמ"ע (חבר המדינות העצמאיות) ו"החוויה הישראלית".

הכותבת היא ראש מדור מדינות חמ"ע והמדינות הבלטיות במגמת אירופה ומנהלת תכנית ג'נסיס בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

הזיכרון אושוויץ-בירקנאו לזכר קרבנות השואה ולציון יום השנה לניצחון על גרמניה הנאצית.

הטקס היה לאחד מרגעי השיא של התכנית "כעוף החול" שבמסגרתה השתתפה העתודה הצעירה של הקהילות היהודיות ברוסיה, באוקראינה, בבלרוס, במולדובה, בקזחסטן ובישראל במסע באוקראינה ובפולין בעקבות העולם היהודי והשואה. 90 משתתפים נבחרו לתכנית זו לאחר שהשתלמו בקורס מקוון בתולדות השואה והכינו הצעות לפרויקטים של עשייה קהילתית. המסע החינוכי היה לבסיס ולנקודת מוצא לקראת הפיתוח והביצוע של הפרויקטים האלה.

עבור משתתפים רבים המסע היה חוויה מכוננת בפיתוח הזהות ועורר רצון לעשייה. דריה יליזרייב, סטודנטית ממכללת עמק יזרעאל, תיארה בהתרגשות כי באמצעות המסע והמפגש עם הצעירים היהודיים מחבר המדינות הושלם עבורה "הפאזל העצמי" [...] אני חוזרת למדינת ישראל בתחושת שלמות אישית ובהבנה של השורשים העמוקים של העם היהודי בכלל ושל יהודי רוסיה בפרט.

עם שובם לביתם החלו המשתתפים לממש ולהגשים את הפרויקטים שהכינו ושעוסקים בתחומים שונים – בחינוך, באמנות וביצירה, באינטרנט

■ **"אני מדליק נר זה לזכרם של סבא רבה שלי, ליאניד יופה, וסבתא רבה שלי, ורה ברזניאק.** סבי נולד בשנת 1920 בעיר קלינינדורף בדרום אוקראינה למשפחה יהודית ענפה. בקיץ 1941, בהיותו קצין בצבא האדום, נפצע סבי בשדה הקרב, והכוחות הנסוגים השאירו אותו במקום. לאחר ששכב פצוע במשך שלושה ימים, הוא התעורר, הספיק להטמין באדמה את התעודות שהעידו על היותו קצין ויהודי והחליף את מדוי במדי חייל רגיל. הגרמנים שבו אותו והעבירו אותו לבית חולים לשבויים. שם פגש סבי את סבתי שהייתה אחות. צוות בית החולים גילה שהוא יהודי ורצה להסגירו לגרמנים. סבתי הצליחה להעבירו מבית החולים למחנה שבויים ומשם בהמשך הביאה לידי שחרורו בטענה שהוא בעלה ותמורת שוחד של גלון דלק וטבעת הנישואים של אמה. היא הסתירה אותו במרתף ביתה במשך כשנתיים וריפאה את פצעיו עד שהחלים. בסתיו 1943 הצטרפו שניהם אל הפרטיזנים הסובייטים. עם שחרור האזור ועל אף פציעתו התנדב סבי לצבא האדום והמשיך לשרת עד שנפצע בשנית. בתום המלחמה חזר אל סבתי, והם חיו חיים מאושרים, ונולדו להם שלוש בנות. יהיה זכרם ברוך.

כך סיפר דוד נוימרק, פעיל צעיר בארגון הלל חרוב שבאוקראינה, בטקס שנערך ב-9 במאי באתר

פרסי יד ושם למפעלים חינוכיים תשע"ג רינת ריבן-ואגון

מורכבת של סוגיה טעונה זו והציעה נקודת מבט עצמאית, מעניינת ומעוררת מחשבה. נועם קורב כתב עבודת גמר בנושא "תמורות ביחסי יהודים ושכניהם בכפרים ובעיירות של חבל הריין מעליית הנאצים לשלטון ועד ליל הבדולח 1933-1938". ביסודיות מעוררת השתאות הכותב מתחקה על מאפייניה של שכנות מורכבת זו ועומד על השאלה המהותית באיזו מידה יכולים קשרים אנושיים לשרוד בצל מדיניותו של שלטון שתכליתו זריעת שנאה ופירוד.

את פרס הספר המיועד לילדים ולנוער הוחלט להעניק השנה ליוסי פלדמן על הספר **צעדים בערפל** שכתבה רעייתו פנינה ז"ל. במרכזו של הספר פסיכולוג המספר את סיפור חייו שלו לילד שהובא אליו לטיפול ומסרב לשתף עמו פעולה. סיפור ילדותו של הפסיכולוג הוא סיפור ילדותו של השחקן יענקלה בן סירא שהיה ילד בתקופת השואה.

נוסף על פרסים אלו תוענק השנה תעודת הוקרה ליצחק אשחר, ראש אגף החינוך במועצה האזורית הגליל התחתון, שקיבל עליו את המחויבות לזיכרון השואה ובשנה האחרונה פעל באופן נמרץ לקדם את הנושא בקרב מורים ותלמידים של בתי הספר היסודיים, מדריכים וחניכים בתנועות הנוער, צעירים בשנת שירות, קבוצות ספורט, קשישים ותושבים אחרים.

כמו כן הקרן לזיכרון השואה בצרפת בשיתוף אגודת עלומים העניקה מענק כספי לשני בתי ספר שקיבלו עליהם לעסוק בשואת יהודי צרפת והנחו רבות מתלמידות שכבה י"א לראיין איש עדות מצרפת ולכתוב חלק תאורטי על הנושא. בתי הספר שמקבלים השנה את המענק הם אולפנת צביה בהרצליה ובית הספר אמ"ת שחר בבית שמש.

מתורמי הפרסים:

הפרסים לתכניות החינוכיות להוראת השואה ולמפעל החיים החינוכי בתחום השואה – קרן משפחת ניימן; **הפרסים לעבודות הגמר של תלמידי החטיבה העליונה** – הקרן על שם מארק ולובה יובילר ז"ל; **הפרס לספר לילדים ולנוער** – סנדרה ברנד לזכר בנה היחיד ברונד ברנד שנספה בשואה; **הפרס לתכנית החינוכית העוסקת בתולדות יהודי צרפת בשואה** – הקרן לזיכרון השואה בצרפת בשיתוף אגודת עלומים.

הכותבת היא מרכזת פרסי יד ושם למפעלים חינוכיים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

הספר הבין-לאומי להוראת השואה. "בשתי התכניות ניכר שהתלמידים עברו תהליך משמעותי, ובשתייהן התוצר הסופי מעיד על הבנה ורגישות גבוהה לנושא. לא פחות מכך אנו מוקירים את השותפות המלאה של התלמידים בהפעלת התכנית וגם את המעורבות הנרחבת של המורים מתחומי דעת שונים".

לפני כחודש נפטר יעקב (קובה) וודיסלבסקי, ניצול שואה מצ'נסטוחובה. ימים ספורים לפני שהלך לעולמו, התבשרו קובה ואירנה אשתו שיד ושם החליט להעניק לשניהם פרס על מפעל חיים חינוכי בתחום השואה. ההחלטה נשענה על העובדה שבמשך שנים הקדישו את זמנם, את ביתם ואת משאביהם להנחלת זיכרון השואה בקרב צעירים. בבית השניים פועל "בית הזיכרון לשואה ולגבורה" שהם הקימו לפני יותר מעשור, ובמשך השנים עשו בני הזוג כל שביכולתם כדי לקדם פעילות חינוכית בנושא.

בארבעת מפלסי הבית עומדות גלריות, ובהן מוצגים פריטי אמנות של ניצולי שואה ואוספים של חפצים וגלויות מתקופת השואה שהם השיגו ורכשו במשך שנים. מפלס נוסף בבית הזוג משמש אולם הרצאות, ואליו מגיעים חיילים ותלמידים בקבוצות לימי עיון ולמידה בנושא השואה. טרם מותו הבטיחה אירנה לקובה שהבית יוסיף לשמש בית זיכרון לשואה ולגבורה כל עוד יעמדו לה כוחותיה.

שלושה פרסים ניתנו על עבודות גמר מצטיינות בתחומי דעת שונים. תלמידי מגמת התאטרון בבית הספר התיכון הרטמן עיבדו והעלו את ההצגה **ליצני החצר** בפרויקט הגמר שלהם. מנימוקי השופטים: "העיבוד הבוגר והמיוחד שזימן חוויה ייחודית ומלאת עצמה לצופים הוא תוצאה של תהליך ארוך ומשמעותי שעברו כל חברי הקבוצה בדרך אל התוצאה הסופית, תהליך שכלל למידה של הנושא לעומקו והתחקות בלתי מתפשרת אחר עולמן הפנימי של דמויות מקצות הקשת האנושית באפלט ימי השואה". "מכאן ומשם", עבודת הגמר שכתבה שלומית פוקס, בוחנת את השתקפותו של המפגש הראשוני בין ניצולי השואה והחברה הישראלית ביצירותיהם של כמה מהסופרים הבולטים בארץ באותן השנים. באמצעות תחקיר יסודי ומעמיק וניתוח מקורי ומרתק ציירה הכותבת תמונה

■ השחקן יענקלה בן סירא בטקס הענקת פרסי יד ושם 2013

■ **על הבמה ילדים ומבוגרים משחזרים תמונות ורגעים מחיי היהודים לפני המלחמה, וזיכרונותיה של חנה גופרית קמים לפתע לתחייה ומתפתחים להצגה רבת משתתפים העוקבת אחר קורותיה של משפחת יהודית לפני המלחמה, בזמן השואה ואחריה.**

את ההצגה העלו תלמידי בית הספר הממלכתי ארזים מרמת אביב בהנהלתה של מירי לוקסמבורג וביימה נגה חזן, והיא אחד משני הפרויקטים שיקבלו השנה את פרסי יד ושם למפעלים חינוכיים בקטגוריית תכניות חינוכיות בהוראת השואה. בהפקת ההצגה המרגשת השתתפו יותר מ-50 ילדים מכל כיתות בית הספר היסודי וכמה הורים, וקדם לה תהליך למידה ועבודה ממושך שבו נבנו הדמויות בקפידה ונרקמה ההצגה המוקפדת על כל פרטיה הטכניים והתוכניים. עוד פרס מוענק השנה לבית הספר המקיף עירוני א' באשקלון בהנהלתה של עדנה שחר ולנשטיין על פעילות מקיפה בנושא התנגדות וגבורה שהעבירו תלמידי כיתות י"ב שחזרו מהמסע לפולין לתלמידי חטיבת הביניים. הפעילות מתקיימת בחדר המשמש מעין מוזאון פעיל שעוצב ברוח הנושא ומנגיש את האמצעים הכתובים והחזותיים אל התלמידים הצעירים. במשך כשבוע, לרגל יום הזיכרון לשואה ולגבורה, עבדו תלמידי חטיבת הביניים בחדר בקבוצות קטנות ולמדו על היבטים שונים של עמידה, התנגדות וגבורה בשואה. לפני הפעילות בחדר, מחנכי הכיתות מקיימים שיעורי הכנה.

"ביד ושם הוחלט על הענקת פרס לשתי התכניות על היזמה ועל אופן ההפעלה שלהן", אמרה שרית הוך-מרקוביץ, מנהלת המגמה להכשרת מורים בבית

המנהל החדש של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה

ד"ר אייל קמינקא: "אתגרים רבים יש להוראת השואה במאה ה-21. זיכרון השואה נוגע בכל אחד מאתנו – לא רק בהקשר של הזוועות אלא דווקא ובעיקר כלימודי חיים. התובנות, הערכים, המוסר והחזקות שאנו למדים מהשואה צריכים יכולים לגעת בכל אדם, בישראל ומחוצה לה. בטוחני כי באמצעות שילוב של ניהול, אנשים נהדרים ומחויבים, שותפים והרבה אמונה בדרך נכלל ביד ושם להתמודד בהצלחה עם אתגרי החינוך במאה הזאת".

שימש קמינקא מנכ"ל שותף למרכז לחשיבה פורצת דרך (ישראל), והוא משמש נציג ישראלי של הרשת הבין-לאומית Breakthrough Thinking. קמינקא כתב את הספרים **שומר הזיכרונות, חינוך תוצאתי-מיטבי, מה המטרה שלך?** ועוד.

"לאייל קמינקא ניסיון רב בניהול פרויקטים ותהליכים מורכבים במערכות גדולות, ובכלל זה במשרדי ממשלה, בהם משרד החינוך", אמר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. "אני מאחל לאייל הצלחה וסמוך ובטוח כי ניסיונו בניהול מסגרות חינוכיות יתרום ליכולתו לקדם עם סגל בית הספר את העבודה החינוכית של יד ושם".

■ **ד"ר אייל קמינקא מונה למנהל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם במקומה של דורית נובק ששימשה בתפקיד מאז 2007 ומונתה לא מכבר למנכ"לית יד ושם.** בתוקף תפקידו יעמוד גם בראש קתדרת לילי

ספרא להוראת השואה. ד"ר קמינקא, חוקר ומרצה בתחום הניהול והחינוך, השלים התמחות דואלית בניהול (MBA, ניסיון ניהולי וייעוצי) ובחינוך (PhD) במנהל חינוכי, מרצה לחינוך ומורה מורים). עד לא מכבר

מדי שנה בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם עורך מאות סמינרים וכינוסים בעשרות שפות למחנכים, לסטודנטים ולחיילים בארץ ובעולם. הנה אחת מבוגרי בית הספר ומה שהשיגה מאז השתתפה בסמינר חינוכי ביד ושם.

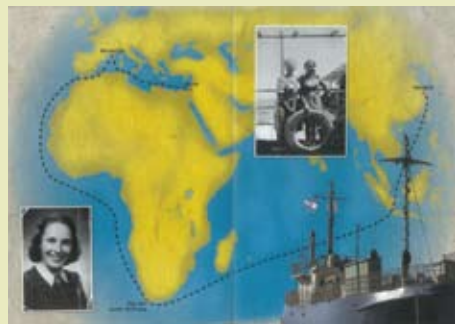
גרטרוד הוהנדר אוסטריה

גיימס מקינטוש

עת שהסכימה לקבל פליטים ללא אשרת כניסה, וכ-18,000 יהודים מצאו בה מקלט בזמן המלחמה. עם זאת גם מי שהצליחו להגיע לשנחאי נתקלו בקשיים רבים לכל אורך הדרך – המסע הארוך והמתיש, ההלם התרבותי והמעבר הפתאומי ממעמד של אזרחי אירופה למעמד של פליטים חסרי מדינה. הסיפור מסתיים בעלייתה של אילזה לישראל והחיים שבנתה מחדש כאן.

“**הרחק מכאן...**” תולדות חייה של אילזה לפני המלחמה, במלחמה ואחריה, מספר סיפור מרגש על השואה בלי לעשות שימוש בתמונות גרפיות, מסבירה הוהנדר. “הסיפור שובה את דמיונם של

■ מפה בספר שמראה את המסע של אילזה מס כשהייתה ילדה בתקופת השואה

הילדים ומעורר בהם סקרנות ורצון ללמוד על גורלם של ילדים אחרים כמותה.”

הוהנדר מתכננת לערוך ב-2014 סמינר

להכשרת מחנכים בנושא השואה בבית הספר שלה, ויד ושם הסכים לסייע בידה. בסמינר היא תציג את הספר לפני מחנכים אוסטרים ותסביר כיצד להשתמש בסיפורים האישיים של השורדים כדי ללמד את נושא השואה לתלמידי בתי ספר יסודיים. “הוראת השואה באמצעות הספר זכתה להצלחה רבה”, היא קובעת. “ההדרכה הפדגוגית שקיבלתי מיד ושם הוכיחה לי שאפשר ליצור חומרים מותאמים לכל קבוצת גיל, ובכלל זה לתלמידים הצעירים שלנו.”

הכותב עובד במגמת אירופה בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

1938 והניפוץ של ילדותה נגעו ללבה של הוהנדר והניעו אותה ואת ועמיתה לכתוב ספר ילדים שיספר על מסע חייה של מס.

■ ניצולת השואה אילזה מס (משמאל) עם גרטרוד הוהנדר שכתבה את סיפור חייה

הדסק הגרמני במגמת אירופה בבית הספר הבין-

לאומי להוראת השואה נרתם אף הוא לפרויקט ותרם מניסיונו הפדגוגי בתהליך הכתיבה. הספר **הרחק מכאן...** (בגרמנית) חושף את סיפורם של בני אדם בשואה ונוקט את הגישה מותאמת הגיל של יד ושם בהוראת הנושא הקשה הזה לילדים. על ידי התמקדות במשפחתה של אילזה, בחוויותיה מתקופת בית הספר ובמעבר למקום מרוחק, הוהנדר מעוררת בילדים האוסטרים הזדהות עם סיפורה האישי של ניצולת השואה. בספר שזורים אירורים ותצלומים מאלבומיה האישיים של מס, מאז שנותיה הראשונות בלינץ לפני המלחמה. בספר משולבות גם מפות צבעוניות אשר מסייעות לקוראים הצעירים לעקוב אחר מסעה של אילזה. בסוף הספר מצורף מילון מונחים על היהדות, על השואה ועל המשטר הנאצי אשר נכתב במיוחד עבור קוראים צעירים.

על ידי התמקדות במשפחתה של אילזה, בחוויותיה מתקופת בית הספר ובמעבר למקום מרוחק, הוהנדר מעוררת בילדים האוסטרים הזדהות עם סיפורה האישי של ניצולת השואה

הפסקאות הפותחות את הספר מתארות ילדות רגילה ומספרות לקוראים סיפור על ילדה צעירה שהולכת לבית הספר, שיש לה בובה אהובה ושאוהבת לרקוד בלט. לאחר האנשלוס (סיפוחה של אוסטריה לגרמניה הנאצית במרץ 1938) האווירה נהפכה לעוינת, ומשפחתה של מס נמלטה למזרח הרחוק. שנחאי הייתה אחת הערים היחידות בעולם באותה

■ גרטרוד הוהנדר היא מורה בבית הספר היסודי הייד ליד לניץ שבאוסטריה ובוגרת הסמינר למחנכים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם שמסורה לזיכרון השואה ולהוראת השואה. “במשך שנים אספנו, אנו המורים, מידע רב על הגירוש והרצח של העם היהודי בתקופת השואה”, אומרת

■ אילזה מס אהבה לרקוד מגיל צעיר.

הוהנדר. “גם קיימנו דיונים פוליטיים וטקסי הנצחה, ודיברנו עם עדים ששרדו וחיים באוסטריה ובישראל. בעקבות זאת הנצינו-ל-סוציאליזם והשואה נדונים דרך קבע בבתי הספר שלנו. ובכל זאת הידע על התקופה בקרב תלמידים מכל הגילים חלקי מאוד, והנושא מעורר שאלות מאתגרות, במיוחד בבתי הספר היסודיים שלנו.”

הוהנדר ביקרה פעמים מספר בישראל כדי ללמוד עוד על השואה ועל היהדות. באחד מביקוריה בירושלים התנדבה בבית האבות נווה שמחה, ושם פגשה את ניצולת השואה אילזה מס שנולדה בלינץ. מחנה הריכוז מאוטהאוזן נמצא במרחק של 20 קילומטרים בלבד מעיר הולדתה, והוא חלק בלתי נפרד מהנוף. ב-1938, כשהייתה ילדה, ברחה מס מאוסטריה עם הוריה, הייתה פליטה בעיר שנחאי בסין, וכך שרדה. לאחר המלחמה עלתה לישראל ובנתה את חייה מחדש בירושלים. הטראומה שחוותה ב“ליל הבדולח” בנובמבר

"נודרים לעמוד לעד על המשמר"

הביקור של הנשיא ברק אובמה ביד ושם לאה גולדשטיין

"כאן, ביד ושם,
זהו מקומם הנכון".
רות מרוקו

■ בביקור ביד ושם הוענקה לנשיא אובמה תשורה – העתק של עמוד תווים של השיר הידוע "חד גדיא" שחותר את ליל הסדר. עמוד התווים נדד במשך שבעה עשורים: מהולנד לארצות הברית ומשם לישראל. באפריל 1941, כמה ימים לפני חג הפסח, הלחין את השיר ישראל אליאס מרוקו שמשנת 1926 שימש החזן הראשי של בית הכנסת המרכזי האשכנזי של הקהילה היהודית באמסטרדם. הוא היה חזן ידוע בהולנד ומחוץ לה בזכות קולו הערב ומלחין מחונן של ליטורגייה יהודית.

ב-20 ביולי 1943 נשלח מרוקו ממחנה המעבר וסטרבורק שבהולנד אל מחנה ההשמדה סוביבור ונרצח שלושה ימים אחר כך. הגרמנים רצחו גם את אשתו רייזל (שושנה) ואת שני ילדיו הרמן (הרש) ושרה-גולדה. בת אחרת, מרים, שהייתה נשואה לרופא, נרצחה באושוויץ שנה לפני כן.

רק בן אחד שרד – שמעון-וולף – והוא שמסר עדות על בני משפחתו שנרצחו בשואה. בשנת 1956, שנתיים אחרי שהתחיל פרויקט איסוף שמות קרבנות השואה, מילא שמעון-וולף דפי עד ומסר אותם למשמרת ביד ושם כדי להנציח את אביו ואת בני משפחתו. לפני כשנה פנתה אל יד ושם רות מרוקו, אשתו של שמעון-וולף וכלתו של החזן ישראל אליאס מרוקו, שמתגוררת כעת בסילוון לייק במישיגן שבארצות הברית. היא שלחה מכתב לפרויקט "לאסוף את השברים", ובו סיפרה שאוסף היצירות המוזיקליות הרבות שהלחין החותן שלה אבדו בשואה. היצירה היחידה שנותרה לפלטה היא דף אחד של תווים שהוא כתב בכתב ידו ונמצא בביתם אחרי המלחמה. רות התייעצה עם בני משפחתה והחליטה להעביר ליד ושם את התווים, למשמרת לדורות: "אני מרגישה שכאן, ביד ושם, זהו מקומם הנכון", כתבה ליד ושם.

צאצאיו של ישראל אליאס מרוקו בארצות הברית התרגשו מאוד מכך שהפריט האישי-משפחתי, השריד היחיד שנותר מאוסף יצירותיו של חזן יהודי שחייו קופדו ופועלו נגדע, נמסר לנשיא מדינתם למזכרת נצח לשואת העם היהודי. יתרה מכך, התהודה שקיבל סיפור התווים בערוצי התקשורת בארץ ובארצות הברית הייתה עצומה, ובזכות הפרסום נחשף עוד נדבך של הסיפור.

לאחר הביקור של הנשיא אובמה פרסמה רבקה טוקר-ארונסון מירושלים מכתב בדף הפייסבוק של יד ושם, ובו סיפרה שאביה אהרון ארונסון, שנולד באמסטרדם ב-1919, היה חובב חזנות והתפלל בקביעות בבית הכנסת של החזן מרוקו. בין השניים התפתחה ידידות חזקה. בשנת 1941 התבקש אביה לערוך ליל סדר בבית אבות יהודי באמסטרדם. לקראת

■ הנשיא ברק אובמה מקשיב להסבר מפי יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו בהיכל השמות. מימין לשמאל: הנשיא שמעון פרס, אבנר שלו, הנשיא אובמה, ראש הממשלה בנימין נתניהו ויושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו

■ חסר תקדים בהיסטוריה. ובכל זאת, דרך המקום הזה [יד ושם] אנחנו עדים לניצחון העם היהודי והרוח האנושית ונודרים לעמוד לעד על המשמר כדי למנוע מזוועות כאלו לקרות שוב".
דבריו של הנשיא אובמה שודרו בשידור חי בערוצי הטלוויזיה הישראלים והבין-לאומיים, ובהם הודה לעם ישראל על "השמירה על שמותיהם של מיליוני בני אדם שנלקחו מאתנו, זיכרונם לברכה, אשר שמותיהם לא יישכחו לעולם". ועוד אמר: "אנחנו יכולים לבוא לכאן לכאן 1,000 פעמים, ובכל זאת יישבר לבנו בכל פעם מחדש. אנו עדים כאן לשפלות שאליו האדם מסוגל לשקוע, לברבריות הנחשפת כאשר אנחנו מתחילים לראות באחרים פחותים מאתנו, ראויים פחות לכבוד ולחיים [...] ועם זאת, בצד הרוע שהאדם מסוגל לו, אנחנו נזכרים כאן גם בטוב שהוא מסוגל לו [...] יש לנו בררה: להתעלם ממה שקורה לאחרים או לפעול למען אחרים ולבחון ללא הרף את עצמנו [...] זוהי חובתנו; לא רק להיות עדים, אלא גם לפעול. עבורנו כעת המשמעות היא להתעמת עם שנאת האחר על כל צורותיה, עם הגזענות ובמיוחד עם האנטישמיות. לכל אלו אין מקום בעולמנו המתורבת".

■ ב-22 במרץ 2013 ביקר ביד ושם נשיא ארצות הברית ברק אובמה. הנשיא ביקר במוזאון לתולדות השואה ב-2008 כשהיה סנטור בבית הנבחרים ומועמד המפלגה הדמוקרטית לנשיאות, ובביקורו השנה סייר בהיכל השמות ובמוזאון לאמנות השואה, השתתף בטקס התייחדות באוהל יזכור וביקר באתר ההנצחה "יד לילד". את הנשיא אובמה ליוו הנשיא שמעון פרס, ראש הממשלה בנימין נתניהו, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו ויושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו.

בביקור הציג אבנר שלו לנשיא מזכרת מהשואה השמורה בארכיוני יד ושם: העתק של תווים של השיר חד גדיא שהלחין החזן ישראל אליאס (אליהו) מרוקו שנרצח בשואה, דף עד המנציח את החזן מרוקו ותצלומים שלו מארכיון התצלומים ביד ושם. רות מרוקו, כלתו של החזן מרוקו ותושבת סילוון לייק במישיגן שבארצות הברית, תרמה ליד ושם את התווים ואת התצלומים בשנת 2012 במבצע "לאסוף את השברים" (ראו עמ' 8-9).

בסוף הביקור חתם הנשיא אובמה בספר האורחים של יד ושם: "האנושות שילמה מחיר כבד בשואה החקוקה בתודעתנו לנצח – רוע

"חד גדיא"

מזכרת לנשיא אובמה מארכיוני יד ושם

מרים אורבך-נחום

הסדר לימד אותו החזן מרוקו את הלחן שחיבר לפיוט **חד גדיא** וכתב עבורו את התווים.

בשנת 1942 ברח ארונסון עם אחיו מהולנד. לפני שעזב החביא ספרים רבים ומסמכים אצל שכניו הגויים. בתוך הגדה גדולה הוא טמן את התווים שקיבל מהחזן מרוקו. לאחר המלחמה שב לאמסטרדם וקיבל משכניו בחזרה את הספרים שהסתיר. כשנודע לו

■ הנשיא אובמה מקבל העתק של דף תווים מתקופת השואה מיושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. ראש הממשלה בנימין נתניהו מעיין בדף התווים.

שכל משפחת מרוקו נספתה בשואה מלבד הבן שמעון-וולף, הוא החליט למסור לו את דף התווים שנתר, מזכרת מאביו החזן. את הלחן נצר ארונסון, ועד היום שרים במשפחתו מדי שנה בליל הסדר את **חד גדיא** במנגינה שלמד מהחזן מרוקו.

התהודה שקיבל סיפור התווים בערוצי התקשורת בארץ ובארצות הברית הייתה עצומה, ובזכות הפרסום נחשף עוד נדבך של הסיפור

במכתבה סיפרה רבקה על התרגשות משפחתה בעת ביקורו של הנשיא אובמה בארץ: "אבי עדיין גר בהולנד והגיע ארצה כדי לחגוג אתנו את חג הפסח. ישבנו ביום שישי מרותקים ליד האינטרנט, וראינו איך קיבל הנשיא אובמה את התווים שמסר אבי לשמעון-וולף בשנת 1946."

שמעון-וולף מרוקו נפטר לפני עשר שנים. בעקבות פנייתה של רבקה טוקר-ארונסון קיבלו אשתו רות וילדיהם תשובה לשאלה שליוותה אותם – היכן נשמרו התווים שכתב החזן מרוקו בזמן המלחמה,

Chad gad-jo. Comp. Y.E. Haroko

Lanzraam.

chad gad-jo chad gad-jo chad gad-jo de-sab-
-bin ab-bo bis-rei sei sei chad gad-jo
chad gad-jo de-sab-bin ab-bo bis-rei sei
-sei chad gad-jo chad gad-jo we-
o-so schoe-me-ro we-och-lo le-
gad-fo we-o-so schoe-me-ro we-
och-lo le-gad-fo we-o-so schoe-me-
ro we-och-lo le-gad-fo we-
so schoe-me-ro we-och-lo
fo de-sab-bin ab-bo bis-

■ מימין: דף התווים והקומפוזיציה שכתב החזן מרוקו באמסטרדם ב-1941. אגף הארכיונים, יד ושם. למטה: החזן מרוקו ב-1937 בערך. אגף הארכיונים, יד ושם

וכיכד שבו לידי משפחתו בסופו של דבר. היוצר נרצח, אך יצירתו תהיה לנצח הד לזכרו ובשפה אוניברסלית תנציח את קול הנספים שנדם.

יד ושם מפעיל את המבצע "לאסוף את השברים" בשיתוף המשרד לאזרחים ותיקים, משרד החינוך ותכנית המורשת הלאומית של משרד ראש הממשלה. למסירת פריטים אישיים מתקופת השואה: 1-800-25-7777

הכותבת עובדת במדור הפיתוח במגמה להכשרת מורים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ובמבצע "לאסוף את השברים".

יום הזיכרון לשואה ולגבורה

■ **הנושא המרכזי של יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ג היה "התקוממות ומרי בתקופת השואה: בסימן 70 שנה למרד גטו ורשה".** עצרת הפתיחה הממלכתית התכנסה ב-7 באפריל במעמד נשיא המדינה, ראש הממשלה, יושב ראש הכנסת ונשיא בית המשפט העליון ובהשתתפות 2,500 איש – ניצולי שואה, הסגל הדיפלומטי, חיילים ובני נוער. בעצרת הדליקו ניצולי השואה, בליווי בני משפחתם, שש משואות לזכר ששת מיליוני קרבנות השואה. את המשואה הראשונה הדליקה סימה הוכמן, אלמנתו של פרץ הוכמן ז"ל שנפטר ימים אחדים לפני העצרת. את המשואות האחרות הדליקו אוטו דב פרסבורגר, דינה אוסטרובר, אליעזר אייזנשטיט, מרים ליפשוטר וברוך קופולד, ואת דבר נציג הניצולים נשאה עליזה שומרון. בחלק האמנותי של העצרת הופיעו הזמר דוד ד'אור והשחקן ישי גולן, עם להקת תנועות הנוער.

"לקיחת אחריות על פניה של החברה שבה אנו חיים לשם יצירת חברה טובה יותר היא התקווה והבקשה שלי מעצמי ומחבריי בני הנוער בישראל ונפעל כמו שלמדנו ממורדי הגטאות ומרבים אחרים במהלך הדורות שנלחמו על אנושיותם, אמונתם ותרבותם".

איתי כהן, תנועת השומר הצעיר, בעצרת תנועות הנוער ביום הזיכרון לשואה ולגבורה

■ **בערב הלימוד** אשר נערך בליל יום הזיכרון בבית הספר הבין-לאומי להוראת ביד ושם השתתפו כ-400 חניכים ותלמידים של תכניות חו"ל, מכינות קדם צבאיות וקדם אקדמיות ברחבי הארץ. הערב עמד בסימן "למען ידע דור אחרון: בין זיכרון לזהות בשיח הישראלי" ונפתח במופע משותף של גלעד ויטל, לשעבר סולן להקת "שוטי הנבואה", ואביו ניצול השואה חיים ויטל. את סיפורו של האב עיבד גלעד הבן לשפה מוזיקלית, אמצעי להתמודדות אישית ואמצעי ביטוי אחר לזיכרון של אביו ולהיותו בן הדור השני.

המופע זימן מפגש בין מדיות הזיכרון למיניהן וחשף כיצד מתנהל השיח הבין-דורי. אחריו חולקו

■ למעלה, מימין לשמאל: שר החינוך הרב שי פירון נושא דברים בעצרת תנועות הנוער; להקת תנועות הנוער מופיעה בעצרת הפתיחה הממלכתית למטה, מימין לשמאל: פורום המטכ"ל בסיוע אנדרטאות; הזמר גלעד ויטל ואביו ניצול השואה חיים ויטל מופיעים בבית הספר הבין-לאומי להוראת

■ בסיום יום הזיכרון התכנסו כמדי שנה החניכים והחניכות של תנועות הנוער בבקעת הקהילות **לעצרת תנועות הנוער** המשותפת ליד ושם, מועצת תנועות הנוער ומנהל חברה ונוער במשרד החינוך. קודם לעצרת סיירו בני הנוער, כמעט 400 חניכים, באתר יד ושם ולמדו בסדנה שנכתבה במיוחד לאירוע ואשר עסקה בכרזה הממלכתית השנתית. בעצרת דיבר שר החינוך הרב שי פירון על מרד גטו ורשה ועל כך שעל המרד להיות "מקור של השראה" לצעירים ולדורות הבאים. נציג תנועות הנוער איתי כהן מתנועת השומר הצעיר אמר: "לקיחת אחריות על פניה של החברה שבה אנו חיים לשם יצירת חברה טובה יותר היא התקווה והבקשה שלי מעצמי ומחבריי בני הנוער בישראל [...] נפעל כמו שלמדנו ממורדי הגטאות ומרבים אחרים במהלך הדורות שנלחמו על אנושיותם, אמונתם ותרבותם".

■ לרגל יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ג התקיים כמדי שנה **יום העיון של פורום המטה הכללי**, והשנה הוא עסק בנושא "70 שנה למרידות: אתוס הגבורה בעולם היהודי, בחברה הישראלית ובצה"ל".

המשתתפים לקבוצות לימוד קטנות בכיתות בית הספר ובהנחיית מדריכי מגמת ההדרכה דנו בסוגיות של זיכרון וזהות סביב נושא השואה בתודעה הפרטית והציבורית כיום במדינת ישראל. הניצולים בחברה הישראלית אינם עוד נושאי הזיכרון הבלעדיים, והטראומה הלאומית אשר הם חוו על בשרם נוגעת בהווה הישראלית ומשפיעה על הדרך שבה ישראלים כיום מגדירים את עצמם ואת המציאות סביבם. מתוך הבנה זו עיבדו המשתתפים את תחושותיהם הנוגעות לזיכרון השואה בעזרת מגוון קטעי עיתונות, פרוזה, שירה ואמנות של יוצרים צעירים ועכשוויים.

■ למחרת, לאחר צפירה של שתי דקות, **הנוחו 120 זרים למרגלות האנדרטה למרד גטו ורשה** – הזרים הרשמיים וזרי ארגוני הניצולים, הלוחמים והציבור הרחב. בהמשך היום נערך "לכל איש יש שם" – מעמד הקראת שמות קרבנות השואה במשכן הכנסת בהשתתפות ניצולי השואה שמחה רותם (קדיק), וולף גלפרין ואחיו שלמה ויושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו ועל ידי הציבור הרחב באוהל יזכור ביד ושם. עוד נערכו טקס האזכרה המרכזי באוהל יזכור והאזכרה של התאחדות עולי הונגריה בישראל בבית הכנסת ביד ושם.

השלישי בעמותת דורות ההמשך אסף לניאדו ואורית ארנברג עם אגף ההסברה וההנצחה של יד ושם. המפעל שם לו למטרה להניע מפעלים וארגונים למיניהם, קטנים וגדולים, לקיים ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, מיד לאחר הצפייה, מפגש או אירוע משמעותי לציון היום שבו ישוחחו העובדים על חוויותיהם האישיות ויערכו טקסי זיכרון במקום עבודתם.

גם השנה התקיימו ביד ושם, בחודשים ינואר ומרץ, שני ימי עיון בהשתתפות מנהלי משאבי אנוש של ארגונים ומפעלים מרחבי הארץ. המנהלים סיירו במזאזן לתולדות השואה, שמעו הרצאות מפיה של מנהלת מחלקת ההדרכה נעמה גליל וקיבלו חומרים לתכנון הטקסים.

עמותת דורות ההמשך הקימה בעבור הפרויקט אתר מיוחד – "time 2 remember" – ובו הצעות ותכנים לציון היום. מאות ביקרו באתר לקראת יום הזיכרון וביום הזיכרון והשתמשו בתכניו. עמותת דורות ההמשך גם הפיקה שני סרטים קצרים של ניצולי שואה המספרים את סיפורם וקוראים לעובדים להשתתף במפגשים כדי להמשיך את הזיכרון. הסרטים הופצו ביוטיוב ואלפים צפו בהם. בחלק ממקומות העבודה הוצגו הסרטים שוב ובכניסה לבניין במשך כל היום. נוסף על כך, העמותה פתחה דף פייסבוק על הנושא, וגם לשם נכנסו רבים ושיתפו גולשים אחרים. התגובות החמות של הארגונים שקיימו את הפרויקט מעודדות את עמותת דורות ההמשך ואת יד ושם להמשיך במפעל גם בשנים הבאות ולהפוך אותו לאחד המפעלים החשובים בתחום ההנצחה של הדור הצעיר, למען זיכרון השואה העתידי.

הכותבת היא סגנית יושב ראש עמותת דורות ההמשך.

מערכת הביטחון. מכיוון שמרבית המשתתפים כבר ביקרו ביד ושם, היה בכוחם לחקור חקירה מעמיקה יותר ולאטגור את הפורום הבכיר בשאלות ובנושאים חדשים.

בימי העיון השתתפו מפכ"ל המשטרה, ראש שירות הביטחון הכללי, מנכ"ל משרד הביטחון, ראש שירות בתי הסוהר ואלופי הפיקודים. בנושא השנתי "התקוממות ומרי בתקופת השואה: בסיסן 70 שנה למרד גטו ורשה" ניסו המשתתפים לברר מיהו גיבור בתקופת השואה ואם יש גבולות למושג ההתנגדות היהודית בתקופת השואה. כמה מהפורומים נפגשו עם ניצולת השואה צילה יופן, אשר הייתה עם משפחתה במחנה המשפחות של האחים ביילסקי, ועם ניצול השואה יהודה מימון (פולדק) אשר היה חבר במחתרת הלוחמת בקרקוב.

■ צוות המדריכים של מחלקת ההדרכה באגף ההנצחה וההסברה נתן 69 הרצאות ברחבי הארץ למשרדי הממשלה, לארגונים ולחברות.

תמר דון היא רכזת תחום חטיבות הביניים, יעל דינור היא רכזת במגמת ההדרכה ועירית דגן היא רכזת יחידת ההסברה, חיל החינוך והנוער בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

דורות ההמשך בילי לניאדו

■ במוצאי יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ג התכנסו כ-300 איש בני הדור השני והשלישי בצוותא בתל אביב לאירוע המרכזי המסורתי של עמותת דורות ההמשך – נושאי מורשת השואה והגבורה בשיתוף יד ושם. בכותרת "להוביל את הזיכרון" נפתח האירוע בקריאת שמות הנספים בני משפחות חברי העמותה במסגרת המפעל "לכל איש יש שם". אחרי קריאת השמות קראה בת הדור השלישי אפרת מאיר את ה"נזכור" של העמותה.

יושב ראש העמותה שמואל סורק נשא דברי פתיחה, ואחריו דיבר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו על משמעות הזיכרון בצומת הדורות. לציון 70 שנה למרד גטו ורשה סיפרה נעמה גליל, מנהלת מחלקת ההדרכה באגף ההסברה וההנצחה ביד ושם, את סיפורה המיוחד והלא ידוע של לוחמת מרד גטו ורשה טוסיה אלטמן שנספתה בשואה.

בתכנית האמנותית ריגש הזמר והמלחין חמי רודנר את הקהל כששר משירי הפרטיזנים ולוחמי גטו וילנה שתרגם אביו לעברית. הערב הסתיים בהצגת היחיד של השחקנית לני שפיר – ברילאנט – שסיפרה על היחסים המיוחדים שנרקמו בינה לבין סבתה ניצולת השואה.

■ זו השנה השלישית שברחבי הארץ התקיים מפעל ההנצחה "עוצרים, זוכרים, מדברים..." שיזמו בני הדור

תית; אבנר שלו נושא דברים באירוע של דורות ההמשך. ת השואה; שר החוץ של ארצות הברית ג'ון קרי מניח זר בכיכר גטו ורשה.

ביום העיון נבחן המושג של גבורה יהודית בשואה מהיבטים שונים. פרופ' יהודה באואר פתח ודיבר על אופייה של הגבורה היהודית בשואה, על הקשר בין גבורה להתנגדות ועל הגורמים אשר הניעו התנגדות זו. אחר כך נערך טקס התייחדות במצפור הפרטיזנים, וממנו יצא הפורום לסיור אנדרטאות באתר יד ושם כדי לחקור את אופן הייצוג של הגבורה בשואה על ממדיה השונים וצפה במופע "אבנים" המבוסס על הדמויות החצובות בפסל "מרד גטו ורשה" של נתן רפפורט הניצב על חורבות גטו ורשה בפולין וביד ושם. היום הסתיים ברב שיח שעניינו היכולת לעצב תודעת גבורה ומקומו של צה"ל בעיצוב הזיכרון. ראשת אכ"א אלוף אורנה ברביבאי סיכמה את יום העיון של הפורום ואמרה: "עלינו, המפקדים והאזרחים, מוטלת אחריות מהותית – להבטיח לא רק שזה לא יקרה עוד, אלא גם לספר את הסיפור בהיבט הערכי. חובה עלינו להנחיל את זיכרון השואה, לא רק את העובדות ואת ההיבט ההיסטורי, אלא גם את ההיבט של הפקת הלקח, של יציקת המשמעות והתכנים".

נוסף על יום העיון של פורום המטה הכללי, התקיימו בחודשים האחרונים ביד ושם ימי עיון ייחודיים לבכירי

תת-אתר מיוחד ליום הזיכרון

דנה פורת

■ בפעילות המקוונת של יד ושם לרגל יום הזיכרון לשואה ולגבורה נעשו פרסומים ועדכונים רבים בכל ערוצי המדיה החברתית השונים של רשות הזיכרון. קטעי וידאו מצולמים ותמונות מן הטקסים והאירועים שהתקיימו ברחבי יד ושם הועלו בזמן אמת. מאות אלפי בני אדם התחברו אל האירועים דרך הפייסבוק, היוטיוב, הטוויטר והפִּינְטְרֶסְט, ורבים מאוד מהם שיתפו תגובות והערות. בצד הסיקור המלא של האירועים פורסמו ברציפות עדכונים בפורמטים שונים (גלריות תמונות, צילומי וידאו וכו') עם קישורים לתכנים מתאימים באתר כגון תערוכות מקוונות, שמות לטקסי הקראת שמות וחומרים חינוכיים.

הכותבת היא מנהלת מחלקת האינטרנט.

"שומר אחי אנוכי"

50 שנות הוקרה לחסידי אומות העולם

■ "חלל פתוח שזרועים בו איי הקרנה אינטימיים מספק מצע מסקרן ומרתק לדין" – יום פתיחת התערוכה החדשה.

הממונים עליהם מופיעים ב"האומץ לסרב". בחלק מן המקרים דיפלומטים, שוטרים ונושאי משרות ציבוריות אחרות הם שנענשו בחומרה על חוסר הציות שלהם. "שומר אחי אנוכי" נפתחה ב-26 ביוני 2013 בביתן לתערוכות, במעמד יושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, ניצול השואה פרופ' שלמה ברזניץ, יושב ראש הוועדה לציון חסידי אומות העולם השופט יעקב טירקל, חברי הסגל הדיפלומטי וניצולי שואה.

"ההכרה של מדינת ישראל בחסידי אומות העולם שאנו מציינים יובל לייסודה היא אחד המפעלים

"התערוכה עושה שימוש באמצעים חדשניים כאמצעי להעביר חוויה שיש לה רבדים של מידע והתרגשות, הקשורים לגילוי אנושי ייחודי זה".

יהודית שן-דר, אוצרת התערוכה

הייחודים שהעם היהודי מוביל", אומרת אירנה שטיינפלד, מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם ביד ושם שהייתה ממונה על המחקר ועל פיתוח התכנים של התערוכה. "בתערוכה יש גם ציוני דרך בתולדות מפעל ההכרה בחסידי אומות העולם, ולכן זו הצצה אל מאחורי הקלעים לתרומה המשמעותית

"ההכרה של מדינת ישראל בחסידי אומות העולם שאנו מציינים יובל לייסודה היא אחד המפעלים הייחודים שהעם היהודי מוביל".

אירנה שטיינפלד, מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם

אחי אנוכי" חולקת כבוד לאותם אנשי כמורה מכל הזרמים הנוצריים שנקטו עמדה וברחו להציל יהודים. "בחסות הצלב" חושף את סיפור גבורתם המשותפת של רב וארכיבישוף שהקימו רשת הצלה.

"שמו נפשמ בכפם" מספר את סיפורם הנורא של מי ששילמו בחייהם על ניסיונות ההצלה שלהם – ניסיונות הצלה אשר הסתיימו במוות, לעתים של המסתיר והמוסתרים כאחד. זהו הביטוי הקיצוני לאבחנה שנעשתה בחוק יד ושם משנת 1953, ולפיה חסידי אומות העולם לא רק הצילו יהודים, אלא גם היו מוכנים לשלם את המחיר הגבוה ביותר על מעשיהם.

מרבית הפקידים באירופה הכבושה המשיכו לבצע כרגיל את תפקידם באותם ימים קשים, תוך שהם נמנעים מכל סוג של סטייה מההתנהלות השגרתית שלהם. מעט האמיצים שקיבלו עליהם אחריות אישית על פעולותיהם הביורוקרטיות והחליטו לקרוא תיגר על

■ **לציון היובל לייסוד המפעל הייחודי להכרה בחסידי אומות העולם, נפתחה בעת האחרונה ביד ושם תערוכה חדשה המציגה את התופעות המגוונות של המאמצים להצלת יהודים בתקופת השואה. חמישה סיפורי הצלה שונים מייצגים את מורכבות המצבים שאליהם נקלעו הן המצילים הלא יהודים הן היהודים שהם ניסו לסייע להם ומדגימים את הלבטים ואת הבחירות המסוכנות שעמדו לפני מי שלימים הוכרו כחסידי אומות העולם.**

"במרתפים, בבורות ובעליות גג" מספר את סיפורם של יהודים במנוסה שהוצע להם מקלט לתקופות זמן לא ידועות במסתורים צפופים תוך תלות מוחלטת במסתיריהם. בשל החלטתם האמיצה להסתיר יהודים, גם חייהם של המצילים השתנו שינוי קיצוני – הם נידונו לחיים בצל הפחד והסכנה המתמדת להיחשף.

גורלם של ילדים מסתתרים ונושא זהותם האבודה מוצגים ב"פרידה ושוב פרידה". בתקופת השואה נאלצו הורים להתמודד עם ההחלטה הבלתי אפשרית להיפרד מילדיהם ולהעבירם לזרועותיהם של זרים בניסיון נואש להציל את יקיריהם. במקרים רבים, בתום המלחמה, אותם ילדים נקרעו פעם נוספת מהמשפחות שטיפלו בהם, ובכך נגרם סבל נוסף לילדים ולמציליהם כאחד.

תגובת הכנסיות לשואה ממשיכה להעסיק את העולם הנוצרי גם במאה ה-21. התערוכה "שומר

חמישה סיפורי הצלה שונים מייצגים את מורכבות המצבים שאליהם נקלעו הן המצילים הלא יהודים הן היהודים שהם ניסו לסייע להם

תערוכה מקוונת חדשה: הסיפורים, הדילמות והתצלומים של חסידי אומות העולם ושל מי שהצילו

דנה פורת

■ בד בבד עם פתיחת התערוכה החדשה לציון 50 שנים למפעל ההכרה בחסידי אומות העולם, עלתה באתר יד ושם תערוכה מקוונת מורחבת בנושא. בתערוכה "שומר אחי אנוכי: 50 שנות הוקרה לחסידי אומות העולם" מוצגות אבני דרך חשובות בחמשת העשורים הראשונים למפעל וגם גלריות תצלומים מתחלפים המציגות את המצילים שהוכרו לצד היהודים שהם הצילו בשואה. עוד מוצגים חמישה פרקים המתארים את הדילמות, את הבחירות ואת הבעיות שעמם התמודדו המצילים והיהודים שהם ניסו להציל.

התערוכה המקוונת הוקמה בתמיכת הנדיבה של אורנה חיוני-שרון וחנה פישר, לזכר הוריהן האהובים, ניצולי השואה דפנה ומנחם שרון ז"ל.

הכותבת היא מנהלת מחלקת האינטרנט.

של מחלקת חסידי אומות העולם למפעל בפרק הסוגר את התערוכה.

"התערוכה עושה שימוש באמצעים חדשניים כאמצעי להעביר חוויה שיש לה רבדים של מידע והתרגשות, הקשורים לגילוי אנושי ייחודי זה. אנשים שאינם יהודים גילו אומץ לב ודאגו לבני ארצם היהודים בתקופה שבה מרבית האוכלוסייה האירופית נותרה אדישה לגורלם", מסבירה אוצרת התערוכה יהודית שן-דר, האוצרת הבכירה לאמנות וסגנית מנהלת אגף המוזאונים ביד ושם. "היה לנו המזל להסתייע בחברת שולה שפיגל בע"מ ודנה הפקת טלוויזיה וסרטים (2001) בע"מ, מחברות ההפקה המצליחות ביותר בישראל בתחום המדיה, בהפקת הסרטים ורכיבי המולטימדיה של התערוכה. הבמאי גבי ביבליוביץ, התסריטאי אורן נאמן, אמן המולטימדיה אודי מורג והמעצב חנן דה לנגה, כולם מובילים בתחומם, עבדו במשותף עם צוות יד ושם. תפיסת העיצוב שנתקבלה – חלל פתוח שזרועים בו איי הקרנה אינטימיים – מחזקת את הקונספט האצורתי הכולל של השפה הקולנועית.

התערוכה הזאת מספקת מצע מסקרן ומרתק לדיון תוך שהיא מתארת תופעה היסטורית ייחודית – לקח על יכולתו של אדם יחיד לעשות שינוי מציל חיים".

התערוכה הוקמה בזכות נדיבותם של גי'ון וריק כהן (ארצות הברית) ותמיכתם של ג'ונתן פרסטר (בריטניה) וקרן הצדקה של משפחת לאופר (בריטניה).

"חופשה קצרה בבית"

המניעים להשתתפות ברצח העם היהודי

ד"ר דוד זילברקלנג

של מנהיגי המדינות באשר לסיכויי הצלחתה של גרמניה במלחמה. שיקול זה היה עלול להביא לידי רצח עם או לחלופין להפסקתו. ז'ולי טוען כי משטר וישי היה מונע מרדיפה אחר חלום של התחדשות לאומית ושיתוף פעולה כאשר השתתף בגירושם הנפשע של יהודים ללא אזרחות צרפתית אל מחנות ההשמדה.

יואל זיסנווין מראה כי הידע המאוחר והמוגבל של המודיעין הבריטי ושל מנהיגי בעלות הברית על ההשמדה ההמונית של יהודים בתאי הגזים נבע מחוסר עניין מבצעי, ממודיעין לקוי או חלקי ומחוסר היכולת או הכישרון להבין בזמן אמת את משמעותו של המידע המודיעיני. גורמים אלו הזינו זה את זה והגבילו את תגובתן של בעלות הברית לרצח העם היהודי.

ולבסוף, מאמר הביקורת של גרשון גרינברג על ספרה של אסתר פרבשטיין **הזיכרונות הנשכחים** פותח צוהר לנדבך החשוב של תגובות היהודים ודרכי התנהגותם בזמן השואה על ידי בחינה של יומנים אישיים של רבנים חרדים ששרדו מהשואה, ובהם דיונים הלכתיים כפי שהתקיימו בתקופת השואה ובמבט לאחור.

על פי רוב, הפולנים ששנאו יהודים, הסגירו אותם לרשויות או רצחו אותם באזורים הכפריים היו אנשים מכובדים, הגונים וחרוצים

רוחב היריעה שנפרש בגיליון זה משקף את תרומתה של ליווייה רוטקירכן לכתב העת שהיא ערכה במשך 15 שנים (1968-1983). רוטקירכן הלכה לעולמה זמן קצר לפני שגיליון זה הושלם. היה לה תפקיד מרכזי בהפיכתו של **יד ושם – קובץ מחקרים** לכתב עת בין-לאומי חשוב המהווה מוקד משיכה לחוקרים מכל רחבי העולם. כך למשל אחד הכוכבים העולים בשמי המחקר אשר פרסמו בו כבר בימים הראשונים שבהם שימשה עורכת את מאמריהם החשובים לא היה אלא רנדולף ברהם. המגוון הרחב והעומק של המאמרים, השילוב של חוקרים צעירים בצד ותיקים והינתוחים המעמיקים של כל נושא ונושא היו סימן ההיכר של רוטקירכן. הגיליון החדש של **יד ושם – קובץ מחקרים** מהווה אפוא מחווה ראויה למורשתה.

הכותב הוא היסטוריון בכיר במכון הבין-לאומי לחקר השואה והעורך הראשי של **יד ושם – קובץ מחקרים**.

אותם לרשויות או רצחו אותם באזורים הכפריים היו אנשים מכובדים, הגונים וחרוצים. בד בבד, הביקורת של סנפורד גוטמן על שני ספרים אשר בחנו היבטים של חיי היום-יום בצרפת של וישי מגלה כי אינטרסים מקצועיים, אישיים וחומריים עמדו ביסוד העמדות כלפי היהודים. וכך חמישה מאמרים שונים מראים שהמניעים החומריים ולא המניעים האידאולוגיים הם הגורמים המרכזיים שעמדו בבסיס החלטתם של אזרחים מכובדים והגונים בדרך כלל להשתתף ברצח או לחלופין שלא להשתתף בו.

בצד מחקרים אלו על אזרחים מן השורה, שלושה היסטוריונים בולטים ניתחו את מניעיהם של ממשלות ושל מקבלי החלטות בעניין היהודים. רנדולף בראהם ערך ניתוח השוואתי בין שש מדינות שהיו בעלות ברית של גרמניה (בולגריה, הונגריה, סלובקיה, פינלנד, קרואטיה ורומניה). לורן ז'ולי כתב סקירה ביקורתית לספרו של אלן מישל על מדיניות משטר וישי, ועמר ברטוב ניתח את הביוגרפיה של פיטר לונגרין על היינריך הימלר. הניתוחים מצביעים על תפיסה מעוותת של המושג הגינות ועל חישובים ממשלתיים קרים. הימלר האמין כי רצח היהודים הוא ביטוי "להגינות והישרה" של האס-אס. ברהם טוען כי הגורם המרכזי במדיניות כלפי היהודים בכל אחת מבעלות בריתה של גרמניה היה התפיסה המשתנה

■ **השאלה מדוע אנשים החליטו כפי שהחליטו ופעלו כפי שפעלו בזמן השואה מעסיקה כבר שנים רבות חוקרים מרחבי העולם. הגיליון החדש של יד ושם – קובץ מחקרים (מא:1) מביא מאמרים שעניינם המניעים השונים של אנשים שונים בתקופת השואה, שופכים אור חדש על הנושא ומעלים שאלות חדשות ומסקרנות.**

המניעים העיקריים של השוטרים להשתתף במעשי הרצח היו קונפורמיות ומניע כלכלי

מאמרו של יורי רדצ'ניקו על משטרת העזר האוקראינית בחרקוב ומאמרו של שטפן קלמפ על המשטרה הגרמנית בצפון איטליה מלמדים שהאידאולוגיה לא הייתה המניע העיקרי לפעולותיהם של שוטרים אלו בתקופת השואה. רדצ'ניקו, אחד החוקרים הראשונים שקיבל גישה לארכיון המשטרה בחרקוב, מנתח ניתוח מקיף את משטרת העזר באזור זה של אוקראינה אשר משלהי שנת 1942 הייתה שותפה פעילה ברדיפה, בביזה וברצח של היהודים. המניעים העיקריים של השוטרים להשתתף במעשי הרצח היו קונפורמיות ומניע כלכלי – להבטיח לעצמם הכנסה קבועה. קלמפ מראה שהתפקיד של ליווי רכבות הגירוש מאיטליה לאושוויץ, תוך ידיעה מלאה על גורלם של המגורשים, היה מבוקש מאוד בקרב השוטרים הגרמנים מאחר שהוא אפשר להם לצאת לחופשות מולדת של כמה ימים בבתיהם. לפיכך הכנסה קבועה או חופשה קצרה בבית נתנו מוטיבציה מספקת לגברים הגונים להשתתף ברצח וביודיעין ברצח עם.

שלושה מאמרים אחרים בוחנים עמדות ודרכי התנהגות של תושבים מקומיים כלפי יהודים בפולין ובצרפת. ניתוח אנתרופולוגי של יואנה טוקרסקה-בקיר על המשתתפים בפוגרום קלצה שנעשה ב-4 ביולי 1946 מראה כיצד שלושה זרמים מתחרים של האנטישמיות – המסורתית-דתית, הגזענית-לאומנית והשמאלנית – חברו לכדי השתתפות המונית בפוגרום חוצה מפלגות ועמדות פוליטיות. בסקירתו על שלושה ספרים שראו אור בעת האחרונה על עמדותיהם של פולנים כפריים כלפי יהודים בתקופת השואה, שם שמואל קסוב את הדגש בבגידתם של פולנים רבים ביהודים באזורי הספר הפולני. על פי רוב, הפולנים ששנאו יהודים, הסגירו

■ בחנוכת כיכר יד ושם החדשה, מימין לשמאל: הנאמן והמזכ"ל של האגודה האמריקנית למען יד ושם זיגמונד וילף, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, ראש עיריית ירושלים ניר ברקת ויושב ראש האגודה האמריקנית לאונרד וילף

כיכר יד ושם הוקמה בתרומתם הנדיבה של התורמים הוותיקים ליד ושם משפחות וילף מארצות הברית: הארי וג'ודית וילף ז"ל, ג'וזף ואלזיבת וילף, לאונרד ובת וילף, זיגמונד ואודרי וילף ומאק וג'יין וילף.

דורית נובק – המנכ"לית החדשה של יד ושם

■ דורית נובק מונתה למנכ"לית יד ושם במקומו של נתן איתן שביקש לפרוש מתפקידו לאחר שבע שנים שבהן שימש מנכ"ל לצדו של יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו.

נובק שימשה מנהלת בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם מינואר 2006 לאחר שסיימה את תפקיד מנהלת התכנית מהלי"ב (ויסקונסין) במשרד התמ"ת. קודם לכן שימשה ראשת מנהלת פיתוח וקידום תעסוקה המשותפת לתמ"ת ולג'וינט. נובק הקימה וניהלה את העמותה החינוכית "הזנק" וניהלה את חברת "אוניקס טכנולוגיות". היא למדה לימודי תואר שני בחינוך ובשירותה הצבאי שימשה בתפקידים שונים, בהם ראש ענף הסברה וראש ענף תרבות (סא"ל).

"אני שמח שהצלחנו למצוא מועמדת ראוייה מקרב צוות המנהלים ביד ושם", אמר אבנר שלו. "בשנת ה-60 ליד ושם, דורית היא האדם המתאים להתמודד עם האתגרים הניצבים בפנינו בעשור הקרוב. אני מאחל לדורית הצלחה וסמך ובטוח כי ניסינה הרב בניהול בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ומסגרות חינוכיות אחרות והישיבה הרבים בתחומי הניהול והחינוך יסייעו רבות ליד ושם".

במעמד חילופי המנכ"לים אמרה נובק: "אני מקבלת עליי את תפקיד מנכ"לית יד ושם בתחושה עמוקה של שליחות ומחויבות להמשיך ולשמור על המקום המיוחד של יד ושם בעיצוב זיכרון השואה. אני מודה על האמון שניתן בי, ומתוך אחריות רבה אעבוד לצדו של אבנר שלו כדי להמשיך ולמלא את המשימה שיד ושם מופקד עליה".

■ ב-1 במאי 2013 נערך טקס חנוכת כיכר יד ושם החדשה הסמוכה להר הרצל. הכיכר מסותתת מאבן חברון מקומית, וחוקות בה המילים "יד ושם". לאלפי המבקרים מהארץ ומהעולם שחוצים את הכיכר בכל יום, הכיכר יוצרת חיבור חדש בין חיי היום-יום בירושלים ובין האווירה הייחודית של הר הזיכרון בשעה שהם מתחילים את המסע שלהם אל לימוד השואה וזיכרון השואה.

הכיכר נחנכה במעמד ראש העיר ירושלים ניר ברקת והתורמים הנדיבים להקמתה לאונרד (לני) וזיגמונד וילף מניו ג'רזי, בשם משפחות וילף. משפחות וילף הן מהתורמות הוותיקות ליד ושם, וצאצאיהן הם בני ובנות ניצולי שואה אשר סייעו להקמת האגודה האמריקנית למען יד ושם. נוסף על הקמת כיכר יד ושם, שתוכננה עוד בימי ראש העיר ירושלים אהוד אולמרט, משפחת וילף הייתה מהתורמים העיקריים

הסכם עם ארכיונים בבולגריה

■ בתחילת חודש מרץ נחתם הסכם חדש לשינוף פעולה בין הארכיון הממלכתי המרכזי של בולגריה לבין יד ושם. על ההסכם חתמו בסופיה מנהל הארכיון הממלכתי ד"ר מרטין איבנוב (מימין) ומנהל אגף הארכיונים ביד ושם ד"ר חיים גרטנר (במרכז) בנוכחות שגריר ישראל בבולגריה שאול כמיסה רז (משמאל).

ד"ר אנגל צ'ורפצייב

ההסכם מחדש את פעילות הרכש של ארכיוני יד ושם בבולגריה אחרי הפסקה של כמה שנים. הפעם תתרכז העבודה בארכיונים המחוזיים ברחבי בולגריה הכפופים לארכיון הממלכתי בסופיה. המגעים בין שני הארכיונים החלו כבר לפני שנה, ובקיץ האחרון החלה גם העבודה על מיפוי המסמכים על יהודי בולגריה ועל השואה הנמצאים בכמה ערים במדינה. ההסכם הוכן לאחר שהתקיימו האירועים בבולגריה לציון 70 שנה להצלת יהודי בולגריה ולשילוחי יהודי מקדוניה ותרקיה למחנה טרבלינקה ושגם ד"ר גרטנר הוזמן להשתתף בהם. ההסכם נחתם לתקופה של חמש שנים, ובמסגרתו יעברו דיגיטיזציה בערך 400,000 עמודים המתעדים את תולדות הקהילות היהודיות בבולגריה ואת גורלם בתקופת השואה. הכותב מסווג על בולגריה וארצות הבלקן באגף הארכיונים.

"עיטור האור" למנהלת אגף ההנצחה וההסברה

■ ב-26 במאי העניקה הקרן לרווחה לנפגעי השואה בישראל את "עיטור האור" למנהלת אגף ההנצחה וההסברה ביד ושם רחל (רוחליה) ברקאי, הוקרה על הצטיינות בעבודתה למען ניצולי השואה.

"כולנו מכירים ומוקירים את רוחליה על מסירותה ומקצועיותה, יכולתה הארגונית, אישיותה החמה, אהבתה לניצולים ורצונה העז לשתף אותם במפעל ההנצחה הלאומי והאוניברסלי המתקיים יד ושם", אמר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. "שמחתי לייצג את יד ושם בטקס שהעלה על נס את עשייתה של רוחליה".

מאירועי יד ושם באפריל-יוני 2013 לימור קארו

■ העצרת השנתית של ארגון יוצאי וולודובה, סוביבור והסביבה התכנסה ב-24 באפריל בבית ווהלין עם בני דורות ההמשך. בתמונה: יושב ראש הארגון פרופ' יהודה לרמן

■ באספה הכללית של עמותת עלומים ב-3 ביוני השתתפו (מימין לשמאל) שגריר צרפת בישראל כריסטוף ביגו, יושב ראש עמותת עלומים שלמה בלזם וחברת הארגון ברט בדיחי, וכן מנכ"לית יד ושם דורית נובק וכ-250 מחברי הארגון.

■ ב-6 במאי התקיים אירוע הוקרה והצדעה לפרטיזנים וללוחמי המחתרות והגטאות בבית שמואל במעמד נשיא המדינה שמעון פרס (בתמונה).

הכותבת היא עוזרת הפקה במחלקת האירועים באגף ההנצחה וההסברה.

קבוצה של ילדי טהרן מגיעה לארץ ישראל, פברואר 1943

מאפריל עד אוגוסט 1942 (בעקבות הסכם) הועברו הפליטים דרך הים הכספי לטהרן שהייתה אז בשלטון בריטי. רוב הילדים היו יתומים. היו ילדים שהוריהם נשארו בברית המועצות ומסרו אותם לבתי יתומים פולניים. בטהרן הוקם בית יתומים בסיוע הקהילה היהודית, הג'וינט והסוכנות היהודית, ובינואר 1943, לאחר שהושגו רישיונות עלייה ונמצאה אנייה, הפליגו הילדים ומלוויהם למחנה הפליטים בקרצ'י שבהודו. משם נסעו לסואץ, ובפברואר 1943 הגיעו ברכבת לארץ ישראל. קבוצה אחרת עברה דרך עיראק והגיעה לארץ באוגוסט 1943. הילדים הועברו תחילה לעתלית, ולאחר מכן ל-11 מחנות מעבר. סך כל ילדי טהרן היה כ-800, ולמעשה הם היו ניצולי השואה הראשונים שהגיעו לישראל.

ב-28 במאי התכנסו כ-250 מ"ילדי טהרן" ובני משפחותיהם ביד ושם למפגש מיוחד המציין 70 שנה לעלייתם ארצה. באירוע המרגש נשאו דברים העורכת הראשית של ההוצאה לאור ביד ושם ד"ר יעל נידם-אורבייטו ופרופ' זאב שוס, ואיתן רום הרצה על קליטתם של ילדי טהרן בהתיישבות העובדת.

■ הטקס ביד ושם אחרי 70 שנה

■ ב-1 במאי התכנסו ביד ושם כ-250 ניצולי שואה ובני משפחותיהם לאזכרה ולעצרת השנתית ליהודי קרפטורוס. נשאו דברים נשיא הכבוד של עמותת יוצאי רוסיה הקרפטית בישראל טוביה קליין ויושב ראש הארגון העולמי של יהודי זאקרפטיה-טרנסקרפטיה יצחק קליין. הנעימו בניגון הפסנתרנית אנה פדרמן והכנר בעל השם העולמי גיאורג לינר.

טקס ממלכתי לציון יום הניצחון על גרמניה הנאצית

■ ב-9 במאי נערך ברחבת אנדרטת הלוחמים והפרטיזנים היהודים ביד ושם טקס ממלכתי לציון יום הניצחון על גרמניה הנאצית. בטקס השתתפו כ-800 איש, ובהם לוחמים שלחמו במלחמת העולם השנייה בצבאות בעלות הברית, רובם מברית המועצות לשעבר; פרטיזנים יהודים; נכי המלחמה בנאצים; לוחמי מחתרות; מתנדבי היישוב שלחמו בשורות הצבא הבריטי; ומתנדבי הבריגדה היהודית.

■ מימין לשמאל: יושב ראש ארגון הפרטיזנים לוחמי המחתרות ומורדי הגטאות בישראל ברוך שוב, מנכ"לית יד ושם דורית נובק, השרה סופה לנדבר, סגן יושב ראש הכנסת יוני שטבון וד"ר בלה גוטרמן

בטקס נשאו דברים השרה לקליטת העלייה סופה לנדבר, מנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם ד"ר בלה גוטרמן ויושב ראש ארגון ותיקי מלחמת העולם השנייה שלחמו בנאצים אברהם גרינזייד. נציגי ממשלת ישראל הניחו זרים, וכן נציגי הכנסת, נציגי צה"ל, נציגים דיפלומטיים של בעלות הברית ונציגיהם של ארגוני הלוחמים והפרטיזנים. בטקס הופיעו תזמורת המשטרה בניצוחו של איתן סובול והחזן הראשי של צה"ל סא"ל שי אברמסון. את האירוע הנחה מנחם פרי.

מפגש מיוחד של ילדי טהרן

■ במסגרת המבצע הלאומי "לאסוף את השברים" להצלת פריטים אישיים מתקופת השואה, מסרה ורה ברנד ליד ושם את הבובה "אילנה" שליוותה אותה במהלך מנוסת משפחתה מחמת הכיבוש הגרמני ב-1939. משפחת ברנד היתה אחת מאלפי המשפחות שברחו מפולין מזרחה. היו שנדדו בסיביר, והיו שהגיעו לרפובליקות הסובייטיות שבאסיה התיכונה, במסע ארוך ורב תלאות שבו אלפי ילדים איבדו את הוריהם.

TripAdvisor: יד ושם במקום הרביעי ברשימת המוזאונים המומלצים בעולם והאתר המומלץ ביותר בירושלים

מן המבקרים בהם. כדי לזכות בפרס ההצטיינות, על המוסד לשמור על דירוג כולל של ארבעה כוכבים ומעלה, מחמישה אפשריים, בדירוג המצטבר של המטיילים באתר. יד ושם מדורג כעת במקום הראשון ב-146 האתרים המומלצים בליקור בירושלים.

וסיפרו שהביקור בהן הוא "חוויה רגשית, חינוכית ומעוררת השראה", "חובה לראות" לכל מי שמבקר בישראל.

האתר TripAdvisor העניק ליד ושם גם את פרס ההצטיינות לשנת 2013. הפרס מוענק אך ורק למוסדות הזוכים בהתמדה בביקורות ויצאות דופן

■ יד ושם דורג בעת האחרונה במקום הרביעי ב-25 המוזאונים החשובים בעולם על פי אתר האינטרנט TripAdvisor, אתר הנסיעות הבולט בעולם הנשען בראש ובראשונה על ביקורות ועל תגובות של תיירים ושל מטיילים מכל העולם. המבקרים שיבחו את "התצוגות המרגשות והאינפורמטיביות"

חדשות מהמכון הבין-לאומי לחקר השואה

תואר שני בלימודי השואה בשיתוף אוניברסיטת חיפה ובית לוחמי הגטאות ד"ר יעל גרנות-ביין

■ מנהל ארכיון התצלומים ביד ושם ד"ר דניאל עוזיאל מדבר עם תלמידי התכנית החדשה לתואר שני בלימודי השואה.

נפגשים בפגישות שבועיות אישיות עם ניצולי השואה בביתם או מעבירים חוגים (מחשבים ושפות) ופעילויות בבתי אבות שניצולי שואה חיים בהם. פעילות זו היא חוויה משמעותית לסטודנט התורם מזמנו וממרוצו לקהילה שהוא חוקר.

הפעילות נעשית בשיתוף פעולה עם אגודת הסטודנטים העולמית הילל ובפיקוח ובהדרכה של ארגון "עמך". כל הסטודנטים עוברים הכשרה לקראת המפגשים, ובצד המפגשים הקבוצתיים עם מנחת קבוצות הם מעבדים את החוויה ומלבנים סוגיות שהפעילות מעלה. הסטודנטים מדווחים כי קשרים אמיצים נרקמים בינם לבין ניצולי השואה ומייחסים חשיבות רבה לעשייה זו במסגרת תכנית הלימודים.

הכתבת היא מנהלת המכון לחקר השואה על שם שטרנולץ באוניברסיטת חיפה.

מלמדים בתכנית ומרצים לסטודנטים. בצד התכנית האקדמית והידע התאורטי שהסטודנטים רוכשים, התכנית מבקשת לאפשר להם לרכוש ניסיון עבודה בתחומי לימודיהם וגם לייצר ולפתח רשתות חברתיות אשר יסייעו להם אחרי סיום לימודיהם. לשם כך הסטודנטים מתמחים ביד ושם במהלך הכשרתם ומשתלבים בארכיון הסרטים, במחלקת חסידי אומות העולם, בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ועוד. מרב המאמצים נעשים כדי להתאים את סוג ההתמחות לכישוריו של הסטודנט ולשאיפותיו העתידיות.

נוסף על הלימודים האקדמיים, תלמידי התכנית, בני הדור האחרון שיזכו להכיר ניצולי שואה עוד בחייהם, נפגשים אתם בקביעות בפרויקט התנדבות עם ניצולי שואה שהתכנית מפעילה. הסטודנטים

פרופ' דינה פורת

הוותיקה השנייה, וחבריה ניסחו בשנת 1965 מסמך מהפכני ביחסה של הכנסייה הקתולית לעם היהודי הנקרא "נוסטרה אטטה" – בזמנו.

המשתתפים בכינוס, בהם חשמינס, רבנים, פרופסורים וחוקרים מאיטליה ומישראל, ראש המסדר הפרנציסקני בארץ הקודש ולצדו הפטריארך הלטיני דנו דיון מעמיק במיוחד בנושאים אלו ובחשיבותה של מורשתו של רונקלי באשר ליחסים בין קתולים ליהודים וענו לשאלותיו של הקהל הרב. נשיא המדינה שמעון פרס שלח למשתתפים ברכה לבבית מצולמת, ובה העלה על נס את תרומתו ואישיותו של יוחנן ה-23. הסיבה לארגון הכינוס היא שמדינת ישראל והעם

■ בחודש אפריל הגיעו ליד ושם 30 סטודנטים מארצות הברית, מקנדה, מפולין, מהולנד, מאוקראינה, מגרמניה ומישראל לסמינר מחקר בן חמישה ימים במסגרת תכנית חדשה לתואר שני בלימודי השואה. התכנית היחידה מסוגה בישראל, משותפת לאוניברסיטת חיפה, למכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם ולבית לוחמי הגטאות והחלה לפעול בשנת הלימודים תשע"ג. שיתוף פעולה ייחודי זה משלב לימוד אקדמי ומעשי תוך שימוש בארכיונים ובמוזיאונים הגדולים ביותר בארץ בתחום השואה.

מטרתה של התכנית היא לטפח דור צעיר של חוקרים ומורים בתחום השואה בעלי הכשרה רבת-תחומית. התכנית מציעה קורסים בתחומי דעת שונים, בהם היסטוריה, פסיכולוגיה חברתית, אנתרופולוגיה, משפט, ספרות וקולנוע, וכן לימוד שפות מתאימות ושיטות מחקר של מדעי החברה והרוח. תכנית בין-לאומית זו מפגישה ישראלים וזרים המגיעים מרקעים תרבותיים שונים ומתחומי דעת מגוונים ויוצרת הזדמנויות ללימוד משותפת, להעשרה אינטלקטואלית ולהפריה הדדית. בזכות מגוון תרבותי זה, השיעורים מרתקים והדיונים בזמן הלימודים מפרים במיוחד.

שיתוף הפעולה בין המוסדות בא לידי ביטוי בשילוב אנשי יד ושם ומשאביו בפעילויות של התכנית: הסטודנטים עובדים כמתמחים באגפיו השונים של יד ושם ועושים שימוש תדיר בחומרי הארכיון לצורך כתיבת עבודות תזה, וחוקרים ועובדים ביד ושם

הוקרה לאפיפיור יוחנן ה-23

■ כינוס הוקרה בין-לאומי לזכרו של האפיפיור יוחנן ה-23, אנג'לו ג'וזפה רונקלי, נערך באודיססוס של משכנות שאננים בירושלים, במלאת 50 שנה למותו, בכותרת "בין רומא לירושלים: השואה, היהודים ומדינת ישראל". בתוך יומיים מפרסום המודעה בעיתונים על הכינוס, נתפסו כל המושבים באולם, ולא בכדי: רונקלי היה אדם חם, בעל לב פתוח ואוזן קשבת לסבל הזולת וסייע ככל יכולתו כדי להציל יהודים בתקופת השואה. המושב הראשון הוקדש לפעילותו ולמסירותו בתקופת השואה. אחרי המלחמה סייע בארגון מפגש בוותיקן שהיה חיוני לקראת ההצבעה באו"ם על הקמת המדינה. כאשר היה לאפיפיור כינוס רונקלי את מועצת

היהודי טרם הביעו את הוקרתם לאיש יוצא הדופן הזה. חברי הוועדה המארגנת היו יאיר צבן, לשעבר חבר כנסת ושר הקליטה, שפעל ללא לאות; הרב דוד רוזן, המנהל הבין-לאומי של המחלקה ליחסים בין-דתיים בוועד היהודי האמריקני; פרופ' דן מכמן, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה על שם ג'ון ניימן ביד ושם; מיכאל מרטס, מנהל המשרד הישראלי של קרן קונראד אדנאואר; וכותבת ידיעה זו.

הכינוס התקיים בשיתוף ה-AJC, קרן קונראד אדנאואר, מרכז קנטור לחקר יהדות אירופה באוניברסיטת תל אביב ויד ושם.

הכתבת היא היסטוריונית הראשית של יד ושם.

מנהלות חדשות למכון הבין-לאומי לחקר השואה ולהוצאה לאור

פלורסהיים מתמחה בנושא שארית הפלטה ובמיוחד בחקר תרבות היידיש במחנות העקורים בגרמניה לאחר השואה.

היא בוגרת המכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים ועוסקת בכתיבה ובעריכה לאורך השנים. בין השאר היא עורכת משנה של כתב העת **תכלת** ועורכת פרסומים באוניברסיטה העברית.

ידועה של ההיסטוריה של יהודי איטליה ועד עתה הייתה העורכת הראשית של הוצאה לאור של יד ושם. לקראת פרישתה לגמלאות שיבחה ד"ר גוטרמן את ירשתה: "זוהי בחירה מצוינת וראויה, ואני סמוכה ובטוחה שעם כלל אנשי המכון הבין-לאומי המצוינים היא תציע את האגף קדימה".

העורכת הראשית החדשה החדשה של מחלקת ההוצאה לאור היא ד"ר אלה פלורסהיים. ד"ר

■ בתחילת יולי 2013 מונתה ד"ר יעל נידם-אורבייטו (בתמונה) למנהלת החדשה של המכון הבין-לאומי לחקר השואה במקום ד"ר בלה גוטרמן. ד"ר נידם-אורבייטו היא חוקרת

יום עיון: "מרחב לזיכרון" ריצ'רד מן

■ אבנר שלו מציג את האדריכלות המיוחדת ברחבת אתר יד ושם.

יכולים לפנות במילים אל יקיריהם או להנציח את זכרם, להרהר על החיים או על האמונה ולהפנים ולהביע עולם שלם של מחשבות, רגשות, שאלות וזיכרונות". ברוח זו חלל פתוח על גבעה נטושה בירושלים עבר שינוי מרחיק לכת והיה בסופו של דבר להר הזיכרון תוך שהוא מעניק משמעות יוצאת דופן להשפעה שחלל המוקדש לזיכרון יכול להעניק.

יום העיון התקיים בתמיכתה הנדיבה של קרן משפחת גוטוירט, וערך אותו המכון הבין-לאומי לחקר השואה בשיתוף בצלאל, האקדמיה לאמנות ועיצוב, והאוניברסיטה העברית בירושלים.

מלגות 2013

■ ב-3 במאי נערך במכון הבין-לאומי לחקר השואה הטקס השנתי שבו מכון המחקר מעניק פרסים מקרנות יד ושם שהוקמו כדי לעודד סטודנטים הכותבים עבודות לתואר שני ולדוקטורט. את הקרנות הקימו בני משפחות של קרבנות השואה לשם הנצחת זכר יקיריהם ולהנצחת קהילות. הטקס נערך בנוכחות מנכ"לית יד ושם דורית נובק ומנהלת המכון ד"ר בלה גוטרמן. פרופ' דן מכמן ונציג הקרנות אלן גודי נשאו דברים. אורנה קרן-כרמל, ממקבלי הפרסים השנה, הרצתה על "הצלת יהודי דנמרק והשתקפותה בתרבות הזיכרון בישראל".

חלמיש דיברה על "מרד גטו ורשה: מאוטוביוגרפיה לביוגרפיה"; ד"ר אביהו רונן בחן את פעילותן של נשים בארגונים הלוחמים ואת תפקודן כמנהיגות; מוקי צור, חוקר ההתיישבות העובדת, סיפר על אישיותה של צביה ועל פולחן המוות וקדושת החיים; ופרופ' יהודה באואר שאל שאלות נוקבות "כעבור 70 שנה".

היכל השמות ד"ר אלכסנדר אברהם דיבר על הנצחת קרבנות השואה הרומנים ביד ושם. בתום הדברים התקיים דיון; ד"ר ראדו ויאניד ממוזאון השואה בווישינגטון ניהל את הדיון וסיכם את יום העיון.

יום העיון התקיים בתמיכתה הנדיבה של קרן משפחת גוטוירט.

גם אם בתחילה היה קשה להבחין בכך, לאדריכלות היה תפקיד מרכזי ביצירת הסמלים אשר עיצבו את תפיסת הזיכרון האישי והקולקטיבי בתודעת העם היהודי ומדינת ישראל בכל הקשור להנצחת השואה. לדברי שלו, "המבנה הראשון שהייתה לו חשיבות אדריכלית – אוהל יזכור – יצר מרחב של זיכרון עבור מי ששרדו מהשואה ועלו לישראל, ועבור רבים הוא סימל משמעות עמוקה וייחודית אשר לבשה צורה של מקום גשמי. לאחר שבנו את חייהם מחדש בישראל, ניצולים רבים וצאצאיהם ראו ביד ושם מקום שבו הם

ביום העיון: יוסט חרונבור דיבר על אמנים יהודיים מקומיים ומהגרים בחיי התרבות באמסטרדם; אסתר חובל מהמוזאון ההיסטורי היהודי באמסטרדם דיברה על גירוש היהודים מהתאטרון היהודי בהולנד; ועדנה נץ הקרינה קטע מסרט שצילמה על הקברט במחנה וסטרבורק. הסרט סווינג עד סוף החיים – הדים מג'וני וג'ונס הוקרן באדיבות מרכז הצפייה של יד ושם. הרב ברוך ברנר סיפר על הכנת הצגה על אתי הילסום. את יום העיון הנחתה ד"ר בלה גוטרמן.

יום העיון התקיים בתמיכתה הנדיבה של קרן משפחת גוטוירט.

גוטמן (הוצאת יד ושם ומורשת), וספרה של מנהלת המכון הבין-לאומי ד"ר בלה גוטרמן "צביה האחת: סיפור חייה של צביה לובטקין" (הוצאת יד ושם והקיבוץ המאוחד). ביום העיון, בנוכחותו של שגריר פולין בישראל יאצק חוודוביץ, השתתפו יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, פרופ' דן מכמן ופרופ' דינה פורת. פרופ' אביהו

אלי ויזל ד"ר אלקסנדרו פלוריאן ומנהלת המכון הרומני לתרבות בישראל גינה פאנה. פרופ' דן מכמן פתח את יום העיון, ויושב הראש היה ד"ר רפי ואגו.

המרצים מרומניה פרופ' מיכאל שפיר, ד"ר אנה ברבולסקו, ד"ר עדינה באבש ואלקסנדרו קלימסקו דיברו על שימור זיכרון השואה בזיכרון הציבורי ברומניה. מנהל

■ יד ושם אינו מוזאון. הוא מרחב לזיכרון". כך אמר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו ביום עיון מיוחד שהתקיים ב-29 במאי ושעסק באדריכלות ובזיכרון השואה. יום העיון התקיים ביזמתם של פרופ' דוד גוגנהיים, דניאל מינץ ופרופ' ירחמיאל (ריצ"י) כהן. פרופ' גוגנהיים, חבר בפקולטה בבצלאל, האקדמיה לאמנות ועיצוב, והאדריכל דניאל מינץ זכו יחד בשנת 2012 בפרס רכטר לאדריכלות על תכנון האגף החדש לסמינרים בין-לאומיים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה. פרופ' כהן עומד בראש הקתדרה לחקר יהדות צרפת ויצירתה על שם פולט וקלוד קלמן באוניברסיטה העברית.

עוד דיברו בפאנל פרופ' דן מכמן, נשיאת בצלאל פרופ' אווה אילוז ופרופ' גוגנהיים. פרופ' אנטואן גרומבאך (צרפת) דיבר על עיצוב תערוכות ועל תכנון עירוני המשמשים אלמנטים מבני זיכרון, ופרופ' נחום טבת (ישראל) דיבר על "עקבות של זיכרון".

ההרצאות והפאנלים נסבו על השימוש באמצעים אמנותיים כדי ליצור חללי זיכרון, ואילו שלו התמקד בסגנונות האדריכליים הייחודיים שברחבי הר הזיכרון והמבטאים תפיסות מבניות שונות של הזיכרון, כפי שהתפתחו בששת העשורים האחרונים.

אמנויות הבמה בהולנד

■ ב-6 במאי נערך יום עיון בנושא "אמנויות הבמה בהולנד בתקופת השואה" בשיתוף המכון הבין-לאומי לקידום תרבות יהודית וישראלית בניהולו של מוטי סנדק. עם המברכים נמנו נשיא המכון הבין-לאומי לקידום תרבות יהודית וישראלית הרב מיכאל מלכיאר ושגריר הולנד בישראל קספר ולדקאמפ. בהרצאת הפתיחה סקר פרופ' דן מכמן את תולדותיה של יהדות הולנד ערב השואה. ביום העיון הרצו חוקרים שהגיעו מהולנד והוקרנו קטעי סרטים שהמחישו את הפעילות האדירה של יהודי הולנד בתחום התאטרון בין שתי מלחמות העולם ובתקופת השואה. המרצים האורחים

מרד גטו ורשה

■ ב-18 באפריל, יום לפני ציון היום שבו פרץ מרד גטו ורשה לפני 70 שנה, ערך המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם יום עיון על המרד לרגל ההוצאה לאור של שני ספרים שעניינם הוא גטו ורשה והנפשות שפעלו בו בעת המרד: "מרד הנצורים: מרדכי אנילביץ' במרד גטו ורשה", מהדורה מחודשת ומעודכנת של ספרו של פרופ' ישראל

חקר השואה ברומניה

■ ב-12 במאי נערך במכון הבין-לאומי לחקר השואה יום עיון בשיתוף המכון הרומני לתרבות בנושא "מגמות חדשות בחקר תקופת השואה ברומניה והנצחתה". במברכים היו יושבת ראש מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל קולט אביטל, שגריר רומניה בישראל אדוארד יוסיפר, מנכ"ל המכון הלאומי לחקר השואה ברומניה על שם

מבקרים ביד ושם: אפריל-יולי 2013

■ מאפריל ועד תחילת יולי 2013 ערך יד ושם כ-270 סיורים מודרכים ליותר מ-3,000 אורחים רשמיים מישראל ומחול. עם האורחים נמנו נשיאים, ראשי ממשלות, שרים, שגרירים, אנשי ספורט, מושלים וראשי ערים. להלן מעט מן האורחים המכובדים שביקרו ביד ושם בשלושת החודשים האחרונים:

■ **ראש ממשלת איטליה אנריקו לטה** (מימין) סייר ביד ושם ב-1 ביולי בלוויית השר לענייני אסטרטגיה ומודיעין ד"ר יובל שטייניץ (משמאל) ובהדרכתה של מנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה ד"ר יעל נידם-אורבייטו (במרכז). **ראש ממשלת גאורגיה בידז'ינה איוואנשווילי** ביקר ביד ושם ב-24 ביוני.

■ ב-27 ביוני סייר **הארכיבישוף של קנטרברי ג'סטין וולבי** (מימין) במוזאון לתולדות השואה בהדרכתו של מנהל הספריות ביד ושם ד"ר רוברט רוזט (משמאל). בסיוור בהיכל השמות הוצג לארכיבישוף, לאשתו קרולין ולבנו פיטר (במרכז) דף עד ומידע ארכיוני על נער צעיר שנרצח בתקופת השואה. הנער היה ככל הנראה קרוב משפחה יהודי רחוק של הארכיבישוף. המידע זעזע את הארכיבישוף עד עומקי נשמתו, וכשדמעות בעיניו ביקש רגע של התייחדות פרטית לפני שהמשיך בסיוורו לאנדרטת "יד לילד". הארכיבישוף חתם את ביקורו ביד ושם בכתיבה בספר האורחים: "זה לא מקום למילים, זה מקום לדמעות ומקום ללמידה ולזיכרון".

■ ב-18 ביוני סייר **נשיא אלבניה בז'אר נישאני** (משמאל) במוזאון לתולדות השואה בהדרכתה של האוצרת הבכירה לאמנות וסגנית מנהלת אגף המוזאונים יהודית שן-דר (מימין). ביום זה סייר גם **סגן נשיאת ברזיל מישל טמר** ביד ושם. **נשיא סרביה טומיסלב ניקוליץ'** ביקר בהר הזיכרון ב-29 באפריל, **נשיא קפריסין ניקוס אנטסטאדס** ביקר ב-6 במאי, ו**נשיא קולומביה חואן מנואל סנטוס קלדרון** ביקר ב-10 ביוני.

■ ב-18 ביוני ביקר ביד ושם **הנסיך אלברט השני ממונקו**. מימין לשמאל: מנהלת דסק צרפת ובנלוקס מירי גרוס, הנסיך אלברט ושגריר ישראל בצרפת ובמונקו יוסי גל

■ **שר ההגנה של ארצות הברית צ'אק הייגל** (מימין) ביקר ביד ושם ב-21 באפריל, מלווה בשר הביטחון משה (בוגי) יעלון (משמאל). השר הייגל סייר במוזאון לתולדות השואה, השתתף בטקס אזכרה באוהל הזכור, ביקר ב"יד לילד" וחתם בספר האורחים של יד ושם.

■ ב-23 באפריל ביקר ביד ושם **שר החוץ של ספרד חוזה מנואל גרסיה מרגאליו** (במרכז, עם מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי פרלה חזן, שנייה משמאל) בהדרכתו של מנהל היכל השמות ד"ר אלכסנדר אברהם (מימין). **שר החוץ של נורווגיה אספן אידה** ביקר בהר הזיכרון ב-4 באפריל, **שר החוץ של אזרביג'אן אלמר מאמדיארוב** ביקר ב-22 באפריל, **שר החוץ של שווייץ דידיה בורקהאלטר** ביקר ב-2 במאי, **שר החוץ של ליטא לינאס לינקביציוס** ביקר ב-19 במאי, **שר חוץ של יוון דימיטריס אברמופולוס** ביקר ב-29 במאי, ו**שר החוץ של הולנד פרנס טימרנס** ביקר ב-18 ביוני.

דפי העד הם עכשיו חלק מהאוסף "זיכרון עולם" של אונסק"ו

לשחזר את השמות כסמל האנושיות שבאדם. זהו מפעל ייחודי בעולם של מיליוני עדויות רשומות וחתומות בכתב יד."

דפי העד קיימים בכ-15 שפות, ובני משפחה ומכרים של הקרבנות ממשיכים למלאם. בשנת 2004 העלה יד ושם את כל השמות לאתר האינטרנט שלו ובכך אפשר לכל יהודי לחפש מביתו במאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה. מידע על אודות יקיריו שנרצחו ולמלא דף עד להנצחתם. מאגר השמות קיים באתר האינטרנט של יד ושם בשפות אנגלית, עברית, רוסית, גרמנית וספרדית.

יד ושם מסייע לציבור במיליוני דפי עד על ידי רשת של מתנדבים הפרוסה ברחבי הארץ. **לפרטים: 02-6443808, לדוברי רוסית: 02-6443235**

את יקיריו שנרצחו בשואה. בימים אלו רשת של מתנדבים פרוסה ברחבי הארץ – המתנדבים מגיעים לבתיהם של הניצולים ומסייעים להם למלא את דפי העד." יד ושם אוסף דפי עד אשר מתעדים את שמותיהם ואת פרטיהם האישיים של הנרצחים בשואה, מניצולי שואה וממי שזוכרים את הקרבנות מאז 1954. עד היום תועדו 2.6 מיליון שמות בדפי עד, ועם מקורות ממסמכי ארכיון אחרים תיעד יד ושם סך הכול 4.2 מיליון שמות של יהודים שנרצחו בשואה מששת המיליונים. אוסף דפי העד שמור בהיכל השמות שביד ושם.

מנהל היכל השמות ד"ר אלכסנדר אברהם: "אוסף דפי העד מהווה מפעל הנצחה קולקטיבי ענקי לקרבנות השואה, ואין לו תקדים בהיסטוריה, הן בממדיו הן בניסיון

■ **בחודש יוני צירף אונסק"ו את המפעל להנצחת שמות הנרצחים בשואה בדפי עד לאוסף "זיכרון עולם" מטעם אונסק"ו.** האוסף נוסד בשנת 1995 כדי להעלות את המודעות הבין-לאומית לחשיבות השימור והנגישות של אוספים ייחודיים בעלי משמעות מיוחדת לאנושות כולה, ויש בו 299 פריטים ואוספים נבחרים מרחבי העולם. זו הפעם הראשונה שאוסף ישראל צורף לאוסף זה.

"לרבים, דפי העד הם הקשר הגשמי היחיד ליקיריהם שנרצחו בשואה", אמר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו בעת ההכרזה. "הגרמנים הנאצים ועוזריהם שאפו לרצוח כל גבר, אישה וילד יהודים ולמחות כל שריד לקיומם. באמצעות פרויקט אוסף שמות קרבנות השואה אנו יכולים להחזיר להם את שמותיהם – את זהותם. אני קורא לציבור להנציח

ידידים ברחבי העולם

ישראל

ב-18 במרץ 2013 נערך טקס חנוכת המרכז להכשרת מחנכים מישראל להוראת השואה על שם סטפני ודוד עזריאלי בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם. משפחת עזריאלי היא שותפה אסטרטגית התומכת בנדיבותה בפעילות שיד ושם מקיים זה יותר מעשור. בטקס השתתפו (מימין לשמאל) יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו**, ד"ר **נעמי עזריאלי**, עורכת הדין **דנה עזריאלי**, מנכ"לית יד ושם **דורית נובק**, וכן חברי הנהלת קרן עזריאלי.

■ יד ושם מביע את צערו על פטירתה של **אסתר צימרמן ז"ל**, ידידה ותומכת של יד ושם. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

■ יד ושם מביע את צערו על פטירתה של **ציפורה מרין-קסטן ז"ל**, ידידה ותומכת של יד ושם. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

ארצות הברית

■ **מרק מוסקוביץ'** (מימין), חבר בוועד המנהל של **האגודה האמריקנית למען יד ושם**, הניח זר מטעם האגודה עם אחיו **דן מוסקוביץ'** (משמאל) ואחייניתו **דינה מוסקוביץ'** (שנייה משמאל), בטקס הנחת הזרים בכיכר גטו ורשה ביום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ג. אמו של מרק, ניצולת השואה **רוז מוסקוביץ'** (במרכז), וניסתו **וונדי מוסקוביץ'** (שנייה מימין) נכחו גם הן.

■ אירוע ההוקרה של **האגודה האמריקנית למען יד ושם** התקיים ב-9 במאי במלון מריוט מרקז בניו יורק. **אבי הלפרן**, דור שלישי לניצולי שואה, זכתה בהוקרה על עבודתה במנהיגות הצעירה של האגודה ועל מחויבותה להנצחת זיכרון השואה. הנואמת האורחת **אליסון ריצמן** סיפרה על עבודת המחקר ועל תהליך כתיבת ספרה "האישה האבודה" העוסק בשואה ובהשפעותיה. מימין לשמאל: יושבת ראש האירוע **רבקה הנוס**, יושב ראש האגודה האמריקנית למען יד ושם **לאונרד וילף**, יושבת הראש של האירוע **אליזבת מונדלק זבורובסקי**, אבי הלפרן ויושבת ראש הכבוד של האירוע **מרילין רובינשטיין**.

■ **לורן** (שנייה מימין) ו**מרטין** (משמאל) **גלר** ובני משפחה וחברים ביקרו ביד ושם בחודש מרץ וחנכו כיתה באגף החדש לסמינרים בין-לאומיים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה בלוויית מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** (מימין).

■ התורם ליד ושם **אלן זקלמן** (במרכז) סייר במוזאון לתולדות השואה ביד ושם, בארכיונים ובבית הכנסת באפריל עם בני דודו ובלוויית מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** (משמאל).

קנדה

■ כ-60 ניצולי שואה מכל רחבי קנדה זכו להוקרה בטקס שנערך בפרלמנט של קנדה ב-23 באפריל. את הטקס הנחו שר האזרחות, ההגירה והרב תרבותיות **גייסון קני**, יושב ראש הפרלמנט **אנדרו שיר** וחבר הפרלמנט **מרק אדלר**, בסיוע **אגודת ידידי יד ושם בקנדה** ושגרירת ישראל בקנדה **מרים זיו**.

שוודיה

■ **טוביאס ראווט** (מימין) ו**אליזבת ג'ורג' ציטרומ** (במרכז) השתתפו בטקסי יום הזיכרון לשואה ולגבורה בשם התאחדות ניצולי השואה בשוודיה ו**אגודת ידידי יד ושם בשוודיה**.

גרמניה

■ התערוכה הנוודדת של יד ושם לציון 50 שנים למשפט אייכמן נפתחה ב-10 ביוני בבית המשפט העליון בקלן. לאירוע הגיעו כ-200 אורחים, בהם שר המשפטים של נורדרין וסטפליה **תומס קוטשטי**, נשיא בית המשפט העליון **יוהנס רידל**, שופטים, עורכי דין ואנשי תקשורת. הנואם המרכזי באירוע היה סגן נשיא בית המשפט העליון לשעבר של ישראל ואחד התובעים במשפט אייכמן **השופט גבריאל בכ** (בתמונה). התערוכה הוצגה במשך חודש, וביקרו בה תלמידים רבים מכל רחבי מחוז קלן.

אוסטרליה

■ **דני שורץ** (מימין) ממלבורן, בנם של התורמים ליד ושם **אנדור ובבה שורץ**, אשר תרם את משעול הזיכרון, ביקר ביד ושם ב-18 בפברואר עם אשתו **אוי** (משמאל) ובתו **דליילה** (במרכז). הקבוצה הדליקה נרות נשמה על משעול הזיכרון, ליד שלט ההנצחה למשפחותיהם של אנדור ובבה.

■ ניצולת השואה **אוה סלונים** (מימין) ובעלה **בן** (משמאל), חברים חשובים בקהילה היהודית במלבורן, נכחו בעצרת הפתיחה הממלכתית לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה ביד ושם ב-7 באפריל. בביקורם הם נפגשו עם מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** (במרכז).

■ **ודראן דרקוליץ'** (במרכז), **ניקול בריטן** (משמאל) ו**ריצ'רד רוג'רס** מהקרן הפילנתרופית גנדל הגיעו ליד ושם ב-18 ביוני כדי לדון בתכנית גנדל ללימודי השואה למחנכים אוסטרליים. לאחר הדיון סיירו ודראן דרקוליץ' וניקול בריטן בהר הזיכרון בהדרכתו של מנהל הסמינרים הבין-לאומיים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה **אפרים קיי** (מימין).

צרפת ובנלוקס

■ יד ושם מביע את צערו על פטירתו של **יוסף חיים קאופמן ז"ל**, תורם ותיק לרשות הזיכרון. יוסף חיים נולד בבוקובינה סירט שברומניה בשנת 1926. באוקטובר 1941 גורשה משפחתו

עם 1,300 יהודים מהעיר לכפר ציבוליבקה בטרנסניסטריה. הוריו וארבעת ילדיהם הוסתרו בקולחוז (משק שיתופי) בתנאים קשים וסבלו מרעב וממחלות. רק 160 יהודים מסירט, ובהם משפחת קאופמן, שרדו. בשנת 1948 היגרו לבלגיה, שם עבד יוסף חיים בתעשיית היהלומים.

עם אשתו רנה, שעמדה תמיד לצדו, היה יוסף חיים קאופמן לאחד מעמודי התווך של הקהילה היהודית-צינית באנטוורפן ושמר על קשרים הדוקים עם מדינת ישראל. שלושת ילדיו עלו לארץ, ויוסף חיים ורנה ביקרו אותם לעתים קרובות בישראל.

יוסף חיים פעל ללא לאות להנצחת זיכרון השואה וקרבתו. הוא שב לציבוליבקה והקים מצבות זיכרון ואנדרטאות באתרי הטבח. כאשר פתח יד ושם את המוזאון החדש לתולדות השואה בשנת 2005, הוא תרם את הסרטונים שהנציחו את החיים היהודיים לפני השואה ובשואה ואת התרגומים שלהם לכל השפות עבור המדריכים הקוליים. יוסף חיים סייע גם להביא את המשורר הנודע יבגני יבטושנקו לישראל בנובמבר 2007, לאירוע מיוחד שבו קרא המשורר את שירו הנודע "באבי יאר".

יוסף חיים קאופמן ייזכר בזכות היותו נדיב, צנוע ואדיב, בעל חוש הומור ומעל לכל חבר יקר. יד ושם שולח את תנחומיו הכנים לאשתו, לילדיו ולנכדיו. יהא זכרו ברוך ומקור השראה לדורות הבאים.

■ ידידי יד ושם בצרפת ובבנלוקס ביקרו בתערוכה "לאסוף את השברים" ביום הזיכרון לשואה ולגבורה. מימין לשמאל: **יופ ויהודית לוי**, **איב רוט**, **רזין האוסלר**, **ברנר אמסלם**, **מקסי ליברטי**, **ז'אן-פייר לוי**, **פטריסיה ווילי פאזל**, **אריאל נחמיאס**, מנהלת דסק צרפת ובנלוקס **מירי גרוס** ו**רודיקה וארווין בודנר**

הדסק הנוצרי בשיתוף ה-ICEJ

■ מנכ"ל ה-ICEJ (השגרירות הנוצרית הבין-לאומית בירושלים) **ד"ר יורגן בוהלר** והמנהל הבין-לאומי של השגרירות הכומר **יוהאן קטולה** השתתפו בטקס הנחת הזרים ביום הזיכרון לשואה ולגבורה. מימין לשמאל: מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה**, הכומר קטולה, מנהלת הדסק הנוצרי ביד ושם **ד"ר סוזנה קוקונן** ו**ד"ר בוהלר**

■ הכומר **מרק ג'נקינס** (מימין) עמד בראש קבוצה של תיירים מארצות הברית שנכחה בעצרת הפתיחה הממלכתית לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה. התלוו אליהם **תרזה ג'נקינס** (במרכז) ומנהלת הדסק הנוצרי ביד ושם **ד"ר סוזנה קוקונן** (משמאל).

■ נציגת ה-ICEJ בלטווייה **אילזה סאוליטה** הביאה את התערוכה הנודדת של יד ושם "אין משחקים ילדותיים" לריגה, בירת לטווייה, בסיוע שגרירות ישראל בלטווייה ובשיתוף פעולה עם משרד החינוך של לטווייה ותורמים אחרים. שגרירת ישראל בלטווייה **חגית בן יעקב** (בתמונה) חנכה את התערוכה.

ונצואלה

■ קבוצה מוונצואלה ביקרה ביד ושם באפריל. לסיורה בבקעת הקהילות הצטרפה מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי **פרלה חזן**.

■ **אסתר** (משמאל) ו**גיימרו** (מימין) **רויזנטל** ביקרו ביד ושם באפריל. מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי **פרלה חזן** (במרכז) הצטרפה אליהם לטקס הסרת הלוח מעל שלט הוקרה לכבודם בכיכר התקווה.

בתפוצות

■ התורם ליד ושם **מיכאיל אומסקי** מרוסיה (רביעי משמאל) ובני משפחתו וחבריו השתתפו בטקס הסרת הלוח מעל שלט לכבודו של סבו **מיכאיל זונשיין** שלחם בשורות הצבא האדום נגד הנאצים ושקבתיו נעלמו ב-1941.

ספרד

■ אל ביקורם של **אסטריה** (משמאל) ו**מישל** (במרכז) **אלחרט** ביד ושם בחודש מאי התלוו בניהם, וכן מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי **פרלה חזן** (מימין).

■ **אסתר קופולוביץ** (שנייה משמאל) נכחה בטקס האזכרה באוהל יזכור ביום הזיכרון לשואה ולגבורה. הצטרפה אליה מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי **פרלה חזן** (משמאל).

פנמה

■ קבוצת "מצעד החיים – פנמה 2013" ביקרה ביד ושם באפריל והשתתפה בטקסים באוהל יזכור ובבית הכנסת בלוויית מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי **פרלה חזן**.

מקסיקו-ישראל

■ **ג'ני ונגרובסקי-סאמט** (מימין) ובתה **עדי ברחד** (משמאל) פגשו את מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי **פרלה חזן** (במרכז) בטקסי יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

מקסיקו

■ **משפחות סבא-כהן** פגשו את מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במיאמי **פרלה חזן** ובעלה **משה חזן** בטקסי יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

הצטרפו לחוג ידידי יד ושם היום!

■ בתקופה זו של חוסר ודאות כלכלית ומעשי אנטישמיות גוברים ברחבי העולם, יד ושם מכפיל את מאמציו להנציח את זיכרון השואה ולהנחיל את משמעותה האוניברסלית. יד ושם מודה לכם על תרומתכם לפעילויות ההנצחה, התייעוד, המחקר והחינוך שהוא מקיים ומקדם בברכה את התומכים החדשים מהארץ ומהעולם המצטרפים לחוג ידידי.

■ **כדי לתרום* באמצעות כרטיס אשראי או באמצעות המחאה, יש לפנות לכתובת זו:**

אגודת נאמני יד ושם בישראל
יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
ת"ד 3477 ירושלים 91034
טלפון: 02-6443417/8
פקס: 02-6443419

אתר יד ושם: www.yadvashem.org

דואר אלקטרוני: Israel.society@yadvashem.org.il

*התרומה ליד ושם מוכרת לצורכי מס על פי סעיף 64 א' לפקודת המס.

פרסומים חדשים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה

כיבוש תוניסיה על ידי צבאות הציר:

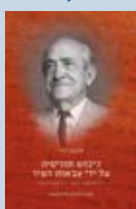
2 בנובמבר 1942-7 במאי 1943

קלמנט הורי

בשיתוף מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח

68 ש"ח 54 ש"ח

■ יומנו של קלמנט הורי נפתח ב-17 בנובמבר 1942 ומסתיים ב-7 במאי 1943, היום שבו שוחררה תוניסיה מעול הכיבוש הגרמני. היומן הוא אוטוביוגרפיה אישית המתארת את חיי היהודים בעיר הבירה תוניס בתקופת הכיבוש בעת התרחשותם. הורי משתף אותנו במידע שהיה בפניו וגם בחוויות האישיות שלו ושל משפחתו. יומנו הוא ללא ספק מקור רב ערך להכרת חיי היהודים באזור בתקופת מלחמת העולם השנייה.

רשימות על ימי מלחמה:

זקסנהאוזן, אושוויץ, זקסנהאוזן

היינץ הסדורפר

בשיתוף מכון ליאו בק

68 ש"ח 54 ש"ח

■ בתום המלחמה שחזר היינץ הסדורפר, יליד גרמניה, את סיפורו – מעבר להולנד במסגרת מבצע קינדרטרנספורט, מאסר במחנה זקסנהאוזן שממנו נשלח לטרזינשטט, שילוח לאושוויץ, שילוח לעבודה במחנה הכפייה שוורצהיידה, מעבר למחנה זקסנהאוזן וצעדת מוות. הספר הוא תיעוד אותנטי מרשים בדיוק ובחינויות.

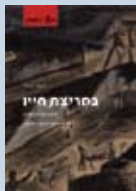
במריצת חייו: סיפורו של ינק וסרמן –

שריד חויבה גורקה בפלשוב

יגאל שחר

68 ש"ח 54 ש"ח

■ חויבה גורקה שבפלשוב, הגבעה המבודדת שאליה נשאו ינק וסרמן ואביו במריצות גופות של מתים ושל חיים לקבורה ולשרפה, הייתה רק תחנה אחת בנתיב השואה של ינק – הוא עבר בשדה ההרג בפלומניקי, ביולג 1, במאטהאוזן, בגוזן ובגונסקירקן – אבל היא הייתה הנוראה מכולן. ינק וסרמן שרד בזכות תושייתו ותאוות החיים שלו.

מרד הנצורים: מרדכי אנילביץ' וההתקוממות בגטו ורשה

ישראל גוטמן

בשיתוף הוצאת מורשת

98 ש"ח 74 ש"ח

■ ישראל גוטמן היה עד לסבלם של יהודי ורשה ולמותם וחווה את אבדן בני משפחתו. הוא לחם ונפצע בהתקוממות בגטו ורשה, נלקח למחנות ריכוז ושרד מצעדת המוות מאושוויץ-בירקנאו. לימים היה גוטמן לאחד החוקרים החשובים של תקופת השואה. הספר מגולל את סיפורם של חברי תנועות הנוער שסופו בהקמת הארגון היהודי הלוחם בהנהגתו של מרדכי אנילביץ' ובהתקוממות בגטו ורשה.

מברלין לשנחאי: מכתבים לארץ-ישראל

זיגמונד שמואל וגרטרוד הירשברג

78 ש"ח 58 ש"ח

■ לאחר פוגרום "ליל הבדולח" שלחו שמואל וגרטרוד הירשברג את בנם הנס שהיה כבן 16 לארץ ישראל, ואולם מאחר שלעצמם ולבתם לילי לא הצליחו להשיג אשרת כניסה לארץ, הם נמלטו במאי 1939 מברלין לשנחאי. לאחר פרדתם מבנם החלו ההורים להתכתב עמו, תחילה מברלין ואחר כך במהלך המסע למזרח הרחוק ומשנחאי. הספר הכולל את המכתבים שכתבו ההורים בין פברואר 1939 לאוקטובר 1941 הוא מסמך אנושי מרגש המעניק תמונה מרתקת וייחודית של התקופה.

העוד ייוותר מי שיבכה? יומן וכתבים של משפחה מגטו ורשה

קופל פיז'ץ, מירה (פיז'ץ) פלינט

78 ש"ח 58 ש"ח

■ בספר מובאים החיבורים והרשימות שכתב קופל פיז'ץ ויומן הזיכרונות שחיברה בתו מירה בתקופת מלחמת העולם השנייה. הספר מאפשר הצצה לחוויותיהם של יהודי ורשה בתקופת הכיבוש הנאצי ולהיבטים שונים של חיי היהודים בגטו ורשה. כתביו של קופל מציגים את תחומי פעילותו הציבורית בימי המלחמה, ויומנה של מירה מגולל את אסונם של יהודי ורשה בימי הגירוש הגדול ואחריו.

למידע נוסף על המגוון המקיף

של ספרי יד ושם ולהזמנת ספרים:

טלפון 02-6443511

פקס 02-6443509

www.yadvashem.org

publications.marketing@yadvashem.org.il

כתב העת יד ושם ירושלים

ת"ד 3477 ירושלים 91034

טלפון 02-6443400, פקס 02-6443409

yv.magazine@yadvashem.org.il

www.yadvashem.org